

Edward P. Thompson

1700-talets engelska samhälle – klasskamp utan klass?

1978

Denna artikel publicerades 1978 i tidskriften *Social History* under titeln: "Eighteenth Century Society: Class Struggle without Classes". På svenska ingår den i samlingen *Herremakt & folklig kultur* (1983) i översättning av Gunnar Gällmo.

* * *

De följande sidorna bör hellre kallas ett resonemang än en uppsats. De båda första avsnitten ingår i ett resonemang om paternalismen, i nära samband med min artikel "Patriciskt samhälle, plebejisk kultur", publicerad i *Journal of Social History* sommaren 1974. De övriga avsnitten (som har annat ursprung) granskar ytterligare frågorna om samhällsklass och om den plebejiska kulturen.¹

Delar av resonemanget bygger på detaljerade forskningar, publicerade och opublicerade, men jag tvivlar på att dessa på det hela taget kan sägas "bevisa" resonemanget. Ett resonemang om en historisk process av det här slaget (ett resonemang som Popper utan tvivel skulle kalla "holistiskt") kan nämligen motbevisas, men det gör inte anspråk på samma slags bestämda kunskaper som positivistiska forskningsmetoder brukar göra. Det som hävdas är något annat, nämligen att vi i ett visst samhälle inte kan förstå delarna om vi inte förstår deras funktioner och roller i förhållande till varandra och i förhållande till helheten. En sådan holistisk beskrivnings "sanning" eller framgång kan bara prövas av den historiska praktiken. Det som följer är därför i stort sett bara något jag tänker högt.

1

Det har allmänt klagats på att termerna "feodal", "kapitalistisk" och "borgerlig" är för inexakta, att de täcker alltför vida och disparata fenomen för att kunna vara till nytta i en seriös analys. Nu används dock ständigt nya termer, som "förindustriell", "traditionell", "paternalism" och "modernisering", mot vilka man i hög grad tycks kunna göra samma invändningar, och vilkas teoretiska ursprung är mindre säkert.

Det kan vara av intresse att medan de först nämnda termerna riktar uppmärksamheten mot konflikter eller spänningar inom samhällsprocessen – de väcker åtminstone indirekt frågan *vem?* – så tycks de senare termerna driva oss mot en syn på samhället som något som reglerar sig självt. De ger sken av att vara rent vetenskapliga och inte ge uttryck åt några värderingar.

Somliga författare skriver "patriarkalisk" och "paternalisk"* som om de båda orden betydde i stort sett samma sak, utom att det ena hade litet strängare klang än det andra (se nedan). De båda begreppen kan faktiskt smälta samman både praktiskt och teoretiskt. I Webers beskrivning av "traditionella" samhällen analyseras främst stammens eller hushållets familjerelationer, och utifrån dessa härleds dominans- och beroenderelationer som kommer att karakteri-

¹ Resonemanget inleddes för sex eller sju år sedan på *Centre for the Study of Social History* i Warwick. Delar av första och andra avsnittet framlades vid *Anglo-American Conference of Historians* den 7 juli 1972 i London. Femte avsnittet lades till för en diskussion vid *David Centre Seminar* vid Princetons universitet i februari 1976. I fjärde avsnittet har jag också skjutit in några anteckningar om "klass" som framlagts vid *Seventh Round Table in Social History* vid universitetet i Konstanz i juni 1977. Jag är tacksam mot mina värdar och kolleger vid dessa tre tillfällen, och för de värdefulla diskussioner som följde. Jag är medveten om att en artikel som lappats ihop på detta sätt kanske inte blir helt sammanhängande.

* Ö.a.: Det följande resonemanget kan egentligen inte föras på svenska, eftersom svenskan – liksom de flesta andra språk – noga räknat bara har en term (patriarkalisk) för de båda engelska termerna "patriarchal" och "paternal".

sera ett ”patriarkaliskt” samhälle i dess helhet – former som han hänför specifikt till antika och feodala samhällsformer. Laslett, som nyligen har påmint oss om det ekonomiska ”hushållets” socialt centrala ställning på 1600-talet, hävdar att denna kan ha bidragit till nyalstring av faderliga eller patriarkaliska attityder och relationer som genomsyrade hela samhället – och som kanske fortsatte att göra detta ända tills ”industrialiseringen” började. Det är sant att Marx gärna såg patriarkaliska attityder som kännetecknande för medeltidens skräväsande, då

Gesäller och lärlingar organiserades inom varje hantverk på det sätt som bäst passade mästarnas intressen. Deras sonliga relation till sina mästare gav de sistnämnda en dubbel makt – å ena sidan på grund av det direkta inflytande de övade över gesällernas hela liv, och å den andra på grund av att denna relation, för de gesäller som arbetade för samme mästare, var ett verkligt band som förenade dem gentemot andra mästaress gesäller och skilde dem från dessa.

Marx hävdade att dessa relationer inom ”industrin” ersattes av ”penningrelationen mellan arbetare och kapitalist”, men ”på landet och i småstäderna hade denna relation ännu en patriarkalisk färgning”.² Detta är en stor reservation, i synnerhet om vi tänker på att större delen av den brittiska befolkningen levde under sådana villkor fram till omkring 1840.

I stället för ”patriarkalisk färgning” kan vi säga ”paternalism”. Det kan verka som om denna magiska samhällskraft, som varje dag fick ny styrka från otaliga källor – den lilla verkstaden, det ekonomiska hushållet, godset – var stark nog för att (med undantag av korta episoder här och var) förhindra klasskonfrontation ända tills industrialiseringen ledde till sådan. Innan dess fanns alltså ingen klassmedveten arbetarklass, ingen klasskonflikt av detta slag utan bara en fragmentarisk protokonflikt. Som historiskt verkande kraft existerade inte arbetarklassen. Därför skulle det kanske inte bara vara ytterst svårt att försöka ta reda på den faktiska sociala medvetenheten hos de arbetande fattiga som inte kunde uttrycka sig. Det skulle också vara både tråkigt och onödigt. Vi lockas att tänka på skråmedvetenhet snarare än klassmedvetenhet, på en vertikal uppdelning snarare än en horisontell. Vi kan till och med tala om ett ”enklass-samhälle”. Undersök följande skildringar av 1700-talets markägande ståndsperson! Den första:

Livet i en by, en socken, en marknadsstad med omnejd, ett helt grevskap, kunde kretsa kring det stora huset i parken. Dess mottagningsrum, trädgårdar, stall och hundkojor var centrum för det lokala umgängeslivet; dess godskontor en bank för arrenden av marker, gruvor och hus, för småsparande och småinvesteringar; dess huvudgård en permanent utställning av de bästa tillgängliga jordbruksmetoderna ...; dess rättssal ... den främsta bastionen för lag och ordning; dess matsal den lokala politikens fasta punkt.

Och här är den andra:

Samtidigt som han skötte sin egendom för sina egna intressen, för sin egen säkerhet och bekvämlighet, fyllde han också många av statens funktioner. Det var han som var domare. Det var han som bilade tvister mellan sina underlydande. Det var han som var polis. Det var han som upprätthöll ordningen bland ett stort antal människor... Det var han som var kyrkan. Det var han som utsåg prästen, vanligen någon nära släkting med eller utan teologisk utbildning, att ta hand om hans folk. Det var han som stod för välfärden. Det var han som skötte de sjuka, de gamla, de föräldralösa barnen. Det var han som var armén. Om det blev uppror ... beväpnade han sina anhöriga och vasaller som privat milis. Dessutom kunde han, genom det som blev ett invecklat system av äktenkap, släktskap och beskydd ... vid behov be om stöd från ett stort antal släktingar på landet eller i städerna, släktingar vilkas egendom och makt liknade hans egen.

Båda dessa skildringar är acceptabla beskrivningar av 1700-talets markägande ståndsperson. Nu råkar det dock vara så att den ena beskriver aristokratin i England, den andra slavägarna i det koloniala Brasilien.³ Båda två skulle lika väl, med små revisioner, kunna gälla en patricier

² Detta är hämtat ur ett mycket allmänt avsnitt av *Die deutsche Ideologie* (1845). Jag kan inte minnas något lika allmänt avsnitt i *Das Kapital*. Se Marx och Engels: *Collected Works* (London 1976), V, 65-67.

³ Harold Perkin: *The Origins of Modern English Society, 1780-1800* (1969), s. 42; Alexander Marchant:

på den gamla romerska landsbygden, en jordägare i Gogols *Döda själar*, en slavägare i Virginia⁴ eller jordägarna i vilket samhälle som helst där ekonomisk, social och summarisk juridisk makt m.m. fanns samlade på ett enda ställe.

Några svårigheter återstår dock. Om vi vill kan vi kalla en koncentration av ekonomisk och kulturell myndighet för ”paternalism”, men om vi använder oss av denna term måste vi medge att den täcker ett för vitt begrepp för att kunna användas för en urskiljande analys. Den säger oss inte mycket om maktens och statens natur, om ägandets former, om ideologi och kultur, och den är till och med ett för trubbigt verktyg för att kunna skilja mellan olika former av utsugning, mellan slavar och fri arbetskraft.

Dessutom beskrivs de sociala relationerna uppifrån. Det gör inte beskrivningen ogiltig, men man bör vara medveten om att den kan vara alltför övertygande. Om den första beskrivningen är den enda vi får, är det bara alltför lätt att tro att det rör sig om ett ”enklass-samhälle”. Det stora huset ligger högst i pyramiden, och alla kommunikationslinjer går dit. Detta intryck får faktiskt lätt en forskare som arbetar med källmaterial från godsens, kvartalstingsprotokoll eller Newcastles korrespondens.

Det kan dock finnas andra sätt att beskriva samhället än det som Harold Perkin ger prov på i det första av de båda utdragen. Livet i en socken skulle lika väl kunna sägas kretsa kring marknaden varje vecka, kring de stora festerna och marknaderna varje sommar och vinter, kring byns årliga fest, som kring det som händer i det stora huset. Skvaller om tjuvskytte, stölder, lönskaläge och de fattigas övervakare kanske upptog folks tankar mer än det som försiggick långt där borta i parken. De flesta i byn hade inte mycket att spara eller investera, och för dem var det inte aktuellt med några jordbruksförbättringar. De kanske bekymrade sig mer om tillgång på bränsle, torv och betesmarkerna på allmänningen än om olika former av växelbruk. Lagen kanske i deras ögon inte var en bastion utan en buse. Framför allt kunde det finnas en djup klyfta – och ibland antagonism – mellan de fattigas kultur och till och med ”politik” och de storas.

Få skulle ifrågasätta detta, men samhällsbeskrivningar uppifrån är mycket vanligare än försök att rekonstruera grodperspektivet; och så snart man inför begreppet ”paternalism” frammanar man den första bilden. Dessutom kan man inte befria termen från dess normativa följder. Den får en att associera till mänsklig värme i en relation som bygger på ömsesidigt samtycke. Fadern är medveten om plikter och ansvar gentemot sonen, som i sin tur finner sig i sin underordnade ställning. Även det lilla ekonomiska hushållet som modell ger (trots påståenden om motsatsen) en viss hemtrevnadskänsla. Laslett skriver: ”Det fanns en tid då hela livet förflöt i familjens sköte, inom en krets av kära och kända ansikten och föremål, alla i mänsklig storlek.”⁵ Det skulle inte vara rättvist att genmäla att *Wuthering Heights* utspelas i just en sådan miljö. Laslett påminner oss om en relevant aspekt av småskaliga ekonomiska relationer, även om värmen kunde böttna i en vanmäktig revolt mot ett ovärdigt beroende lika ofta som i ömsesidig respekt. Under den industriella revolutionens första tid mindes arbetarna ofta de paternalistiska värderingar som gått förlorade. Cobbett och Oastler beklagade sig över förlusten, och Engels höll med dem.

Men detta ger upphov till ytterligare ett problem. Paternalismen som myt eller ideologi blickar nästan alltid bakåt. Den framstår i den engelska historien mindre som något faktiskt än som en modell från en sedan länge svunnen guldålder, från vilken vi allt mer förfallit till våra nuvarande seder och bruk. Se till exempel Langhorns *Country Justice* (1774):

When thy good father held this wide domain,
The voice of sorrow never mourn'd in vain.

³”Colonial Brazil” i X. Livermore (ed.): *Portugal and Brazil, an Introduction* (Oxford 1953), s. 297.

⁴ Se Eugene D. Genovese: *The World the Slaveholders Made* (New York 1969), i synnerhet s. 96.

⁵ Peter Laslett: *The World We Have Lost* (1965), s. 21.

Sooth'd by his pity, by his bounty fed,
The sick found medecine, and the aged bread.

He left their interest to no parish care,
No bailiff urges his little empire there;
No village tyrant starved them, or oppress'd;
He learn'd their wants, and he those wants redress'd...

The poor at hand their natural patrons saw,
And lawgivers were supplements of law!

Och så vidare, fram till hävdandet att så är det minsann inte nu för tiden:

... Fashion's boundless sway
Has borne the guardian magistrate away.
Save in Augusta's streets, on Gallia's shores,
The rural patron is beheld no more...

(När din gode fader innehade detta stora distrikt / höjdes en klagande stämma aldrig förgäves. / Tröstade av hans medkänsla, och livnärda av hans frikostighet, / fann de sjuka medicin, och de gamla bröd. // Han överlät aldrig deras intressen åt socknens omsorg. / Där driver ingen förvaltare på hans lilla imperium. / Ingen bytyrann svälte ut dem, eller förtryckte. / Han lärde sig när de led nöd, och rådde bot på det... // De fattiga i trakten såg sina naturliga beskyddare, / och lagstiftarna var tillägg till lagen. / ... Modets gränslösa makt / har svept bort den beskyddande domaren. / Utom på Augustas gator och Galliens stränder / ser man inte längre till den lantlige beskyddaren...)

Men vi kan gå hur långt som helst med våra litterära källor. Vi kan gå tillbaka sextio eller sjuttio år till sir Roger de Coverley, en sentida överlevande, pittoreskt gammaldags, löjlig men just därför så förtjusande. Vi kan gå tillbaka ytterligare hundra år till *Kung Lear*, eller till Shakespeares ”gamle Adam”. Även här betraktas de paternalistiska värderingarna som något gammalt och fornt som håller på att krossas av den konkurrensinriktade individualismen hos den unga kapitalismens människa, där banden slets mellan far och son och där gudarna tog parti för uppkomlingarna. Vi kan också gå tillbaka ytterligare hundra år till sir Thomas More. Hela tiden tycks den paternalistiska verkligheten dra sig tillbaka till ett allt mer primitivt och idealiserat förflutet⁶, och termen tvingar oss att blanda ihop faktiska och ideologiska attribut. Sammanfattningsvis är termen ”paternalism” oklart deskriptiv. Den är betydligt mindre historiskt noggrann än sådana termer som ”feodalism” och ”kapitalism”. Den ger oss lätt en modell av samhällsordningen sedd uppifrån. Den ger intryck av varma relationer ansikte mot ansikte. Den rör ihop det faktiska och det idealiska. Detta betyder inte att termen bör stämpas som helt oduglig. Den har lika mycket eller litet värde som andra generaliserade deskriptiva termer – auktoritär, demokratisk, jämlikhetsinriktad – som inte kan användas för att karaktärisera ett system av sociala relationer utan avsevärda tillägg. Ingen historiker med självaktning bör karaktärisera ett helt samhälle som paternalistiskt eller patriarkaliskt, men paternalismen kan – som i Tsarrysland, Meijijapan eller vissa slavsamhällen – vara en mycket viktig beståndsdel, inte bara av de sociala relationernas ideologi utan av deras sätt att faktiskt förmedlas i det institutionaliserade samhället.⁷ Hur förhåller det sig med detta i 1700-talets England?

⁶ Se Raymond Williams: *The Country and the City* (Oxford 1973), *passim*.

⁷ Det går inte att överdriva betydelsen av analysen av paternalismen i Eugene D. Genoveses verk, som kulminerade i *Roll, Jordan, Roll* (New York 1974). Det som däremot kan överdrivas, enligt Genoveses kritiker, är ”ömsesidigheten” i relationen mellan slavägare och slavar, och slavarnas anpassning till det ”livsutrymme” som slavägarnas uppenbara hegemoni tillät – se Herbert G. Gutman: *The Black Family in Slavery and Freedom* (New York 1976), i synnerhet s. 309-326, och Eric Perkins: ”Roll, Jordan, Roll: a 'Marx' for the master class”, *Radical History Review* (New York) III, 4 (hösten 1976), s. 41-59. I ett provisoriskt svar till sina kritiker, *ibid.* (vintern 1976-1977), noterar Genovese att han ur *Roll, Jordan, Roll* strök ”200 sidor om slavuppror på västra halvklotet” (som kommer i en senare volym). I det publicerade verket ville han ”analysera klasskampens och de hårda motståndningarnas dialektik i en tid då öppna konfrontationer av revolutionärt slag var minimala”. Situationen för slaverna och för Englands fattiga arbetare på 1700-talet kan visserligen knappast jämföras, men Genoveses

2

Låt oss redan från början avstå från en fråga som är frestande, men som det inte tjänar någonting till att ställa, nämligen exakt hur stark denna mystiska ”patriarkaliska färgning” var i det ena eller andra sammanhanget och under olika delar av seklet. Vi skulle börja med intryck, fortsätta med att utsmycka våra aningar med eleganta eller träffande citat och sluta än en gång med intryck.

Om vi i stället ägnar vår uppmärksamhet åt det institutionella uttrycket för sociala relationer, tycks detta samhälle inte rymma många äkta paternalistiska drag. Det man allra först lägger märke till i detta samhälle är hur viktiga pengarna är. Godsägararistokratin graderas inte utifrån sin börd eller adliga ställning utan av sina intäkter – de är värda så och så många pund om året. Inom adeln sköts frierier av fäderna och deras advokater, som omsorgsfullt för processen till dess fullbordan: det välplanerade äktenskapet. Tjänster och ämbeten kunde köpas och säljas (under förutsättning att försäljningen inte kom i allvarlig konflikt med politiska intressen). Officersfullmakter, parlamentsmandat, nyttjanderätt, privilegier, fri- och rättigheter, uppdrag – alla hade de sitt pris i reda pengar, liksom röster, hyresrätt, befrielse från sockenplikter eller militärtjänst, stadsprivilegier, grindar på allmänningen. Detta är det sekel då pengarna ”fördrager allt”, då friheter blir egendom och nyttjanderätt ett ting. Ett duvslag på det ställe där det legat en gammal hyresfastighet kan säljas, och samtidigt säljs en rösträtt. Ruinerna efter en gammal gård kan återopas som stöd för ett anspråk på rätt till allmänningen, och till anslag för att inhägna en del av denna.

Om nyttjanderätt, tjänster m.m. blev egendom med ett visst värde i pengar, så betydde dock detta inte alltid att de blev varor som vem som helst kunde köpa på öppna marknaden. Vål så ofta hade egendomen sitt värde bara inom en viss politisk makt-, inflytande-, intresse- och beroendestruktur, som Namier gjort oss förtrogna med. Höga titlar (som kronojägare, intendent och ståthållare) och de förmåner de medförde kunde köpas och säljas, men inte av vem som helst (under Walpoles* styre var det inte sannolikt att någon tory- eller jakobit-pär hade framgång på denna marknad), och den som hade en inbringande post men föll i onåd hos politikerna eller hovet kunde hotas med att ställas inför rätta och bli avsatt. Befordran till de högsta och lukrativaste ämbetena inom kyrkan, rättsväsendet och armén avgjordes på liknande sätt. Man fick sin post genom sitt politiska inflytande, men hade man väl fått den behöll man den normalt livet ut, och innehavaren måste mjölka den på alla tänkbara inkomster så länge han kunde. Innehavet av sinekurer vid hovet och av höga politiska uppdrag var mycket osäkrare, men långt ifrån mindre lukrativa. Earlen av Renalagh, hertigen av Chandos, Walpole och Henry Fox tillhörde dem som grundlade sin förmögenhet på korta innehav av posten som Paymaster General. Innehav av markegendom var å andra sidan helt säker och ärftlig. Sådant innehav var både utgångspunkten för strävanden mot makt och ämbeten, och den punkt makten och ämbetena återvände till. Inkomster kunde höjas genom skicklig förvaltning eller förbättrat jordbruk, men de gav inga möjligheter till snabba klipp som sinekurer, höga poster, kommersiell spekulation och rika äktenskap. Politiskt inflytande kunde göra mer för att öka profiten än något växelbruk – exempelvis genom att underlätta privatisering genom inhägnad eller genom att ge intecknade gods en bunt arbetsfria pengar, genom att underlätta ett äktenskap som förenade samstämda intressen eller genom att ge förtur till nyemitterade aktier.

Detta var en rovdjursfas för den agrara och kommersiella kapitalismen, och staten var själv ett av de främsta bytena. Politisk seger gav krigsbyte, precis som seger i krig ofta gav politiskt byte. De framgångsrika befälhavarna i Marlboroughs krig vann inte bara offentliga belöningar

analys av hegemoni och ömsesidighet – och den diskussion som sedan följde – är mycket relevant för de ämnen som behandlas i denna uppsats.

* Robert Walpole (1686-1745), statsman och ledare för whig-partiet. Under åren 1721-42 var han premiärminister. (Red. anm.)

utan också väldiga summor på militära underleverantörskontrakt på foder, utrustning och transporter. Marlborough fick Blenheim Palace, Cobham och Cadogan fick Stowes och Carershams småpalats. Huset Hannovers succession medförde en ny rad hovrövare, men de stora finansiella och kommersiella intressena krävde också tillgång till staten för kontrakt och privilegiebrev, och för den diplomatiska, militära och marina styrka som behövdes för att handeln skulle få fritt fram.⁸ Med diplomatiska medel fick South Sea Company tillstånd att sälja slavar till Spanskamerika, och en stor såpbubbla blåstes upp i hopp om stora förtjänster på denna handel. All såpa gick inte till bubblan. En del användes till att smörja kungens ministrar och älskarinnor samt (med största sannolikhet) kungen själv.

Vi är vana att tänka oss att utsugning är någonting som sker på grundnivån, i produktionen. I början av 1700-talet skapades rikedomerna på denna låga nivå, men den steg snabbt på skalan och anhopades, och de verkliga vinsterna kunde man göra på att distribuera, monopolisera och sälja färdiga produkter eller råvaror (ylle, spannmål, kött, socker, tyg, te, tobak, slavar), manipulera krediterna och tillskansa sig statliga ämbeten. En skara patriciska banditer slogs om maktens byte. Bara det förklarar att de var villiga att betala så mycket för att få mandat i parlamentet. Sett ur detta perspektiv var staten inte så mycket ett effektivt organ för en viss klass som en parasit på just den klass (adeln) som hade fått övertaget 1688. Så betraktades den också, och den ansågs outhärdlig av många lågadliga Tories under seklets första hälft, när skatterna från deras marker helt öppet hamnade i fickorna på hovet och på whig-politiker – hos samma högadliga elit vars stora gods under dessa år konsoliderades gentemot de små. Under earlen av Sunderland gjorde denna oligarki till och med ett försök att få sin ställning officiellt bekräftad och att få sköta sin egen succession, genom förslaget till Peerage Bill och genom Septennial Act.* Att det grundlagsfästa försvaret mot denna oligarki överlevde dessa årtionden beror i stor utsträckning på det envisa motståndet från den oberoende lågadeln på landet, till största delen Tories men delvis Jakobiter, som om och om igen fick stöd av den högröstade och oroliga folkmassan.

Allt detta gjordes i kungens namn. Det var i kungens namn som framgångsrika ministrar kunde rensa ut till och med den fogligaste statstjänsteman som inte riktigt tillräckligt fogade sig i deras intressen. ”Vi har inte lämnat något medel oprövat för att finna alla illasinnade, och vi har avskedat alla som avslöjat sig det minsta genom sitt nuvarande eller tidigare uppträdande”, skrev de tre inställsamma medlemmarna av tullverket i Dublin till earlen av Sunderland i augusti 1715. Det är ”vår plikt att inte tillåta att någon som lyder under oss äter hans majestäts bröd utan att vara till fullo nitisk i hans tjänst och trogen honom och hans regering”.⁹ Det låg dock i allra högsta grad i de politiska rovdjurens intresse att begränsa kungens roll till att låta honom vara *primus inter predatores*.** När Georg II vid sitt trontillträde såg ut att vilja avstå från Walpoles tjänster, visade det sig att han kunde köpas som vilken whigpolitiker som helst. Det var bara priset som var högre:

Walpole visste sin plikt. Aldrig hade en monark blivit generösare bemött. Kungen – 800.000 pund om året kontant och överskottet på alla skatter som anslogs till den civila listan, av Hervey beräknat

⁸ Vi bör inte glömma att Namiers stora undersökning av det parlamentariska systemet ursprungligen hade titeln ”The Imperial Problem during the American Revolution”. Se *The Structure of Politics at the Accession of George III*, förordet till första upplagan. Sedan Namiers tid har imperieproblemet och dess ständiga tryck på Storbritanniens politiska och ekonomiska liv alldeles för ofta förvisats till specialstudier, och sedan glömts bort. Se även Irfan Habibs anmärkningar i ”Colonialization of the Indian economy, 1757-1900”, *Social Scientist* (Delhi), 32, i synnerhet s. 25-30.

* Peerage Bill tillkom 1719 för att förhindra utnämningen av nya pärer. Initiativet togs av statssekreteraren James Stanhope och finansminister Charles Sunderland för att säkerställa en whig-majoritet i parlamentet. Septennial Act tillkom 1718 och innebar att valen till underhuset uppsköts fyra år. Även denna åtgärd syftade till att få en säker whig-majoritet. (Red. anm.)

⁹ Blenheim MSS (Sunderland), D II, 8.

** ”Den främste bland rövare”, bildat efter *Primus inter pares*, ”den främste bland jämlikar” – bl.a. beteckning på en ärkebiskop. (Red. anm.)

till ytterligare 100000 pund; drottningen – 100.000 pund om året. Det ryktades att Pulteney hade bjudit mer. I så fall var hans politiska inkompetens verkligen häpnadsväckande. Ingen annan än Walpole kunde hoppas på att få sådana medel genom Underhuset... något som hans monark inte var sen att förstå...

”Betänk, sir Robert”, sade kungen och spann av tacksamhet när hans minister gick till underhuset, ”att det som gläder mig i den här frågan också kommer att glädja dig. Det är för mitt liv det här skall ordnas, och det är för ditt liv.”¹⁰

Walpoles ”plikt” visar sig alltså vara den ömsesidiga respekten mellan två kassaskåpsprängare som bryter sig in i samma bank. Under dessa decennier berodde whig-partiets kända ”avund” mot kronan inte på någon fruktan att Hannovermonarkerna skulle genomföra en statskupp, göra sig till enväldshärskare och trampa på sina undersåtars fri- och rättigheter – den retoriken var enbart avsedd för valkampanjerna. Avunden berodde på mycket mer realistiska farhågor att en upplyst monark skulle kunna komma på något sätt att höja sig över rovdjursleken, som en personifiering av en ”opartisk”, rationell och byråkratisk statsmakt. En sådan patriotisk kung skulle ha haft en oerhörd dragningskraft inte bara på lågadeln, utan också på stora delar av de ofrälse. Det var just bilden av att vara ofördärvad patriot som förde William Pitt d.ä. till makten med ett våldsamt folkligt stöd, trots politikernas och hovets fientlighet.¹¹

Macaulay säger:

De gamla kavaljerernas * efterträdare hade blivit demagoger. De gamla rundhuvudenas * efterträdare hade blivit hovmän.

Han fortsätter:

Under många år fortsatte en generation whigs, som Sidney skulle ha behandlat som slavar, att föra ett krig på liv och död mot tories som Jeffrey skulle ha hängt för republikanska sympatier.¹²

Detta omdöme gäller inte särskilt länge efter seklets mitt. Fejden mellan whigs och tories hade mildrats åtskilligt (och, enligt vissa historiker, upphört) tio år före Georg III:s trontillträde, och den därpå följande ”slakten på de menlösa pelhamiterna”.** De överlevande tories bland högadeln återinträdde som fredsdomare, återfick sin politiska ställning i grevskapen, kunde hoppas på att få en del av maktens byte. Efter hand som industrin steg på rikedomens skala i förhållande till handel och spekulation blev vissa former av privilegier och korrupcion motbjudande för de besuttna, som försonade sig med den fria marknadens förment opartiska arena. Man kunde nu göra sina klipp utan att först köpa politiskt inflytande i de statliga organen. Georg III:s trontillträde ändrade på många sätt de politiska spelreglerna – oppositionen tog fram sin gamla frihetliga retorik och dammade av den. För somliga (exempelvis i London City) fick den ett nytt liv och ett verkligt innehåll. Tråkigt nog fuskade

¹⁰ J. H. Plumb: *Sir Robert Walpole* (1960), II, s. 168-169.

¹¹ Se P. D. Langford: ”William Pitt and Public opinion, 1757”, *English Historical Review*, CCCXLVI (1973). Så snart Pitt kommit till makten begränsades dock hans ”patriotism” till regerandets högra hand. Vänstra handen, Newcastle, ”tog statskassan, de världsliga och andliga tjänstetillsättningarna och förfoganderätten över den del av den hemliga underrättelsetjänstens pengar som dittills hade använts till att muta parlamentsledamöter. Pitt var krigs- och utrikesminister. På så sätt hälldes smutsen från regeringens alla stinkande och osunda kloaker i en enda kanal. Allt som flöt genom den andra var klart och fritt från smuts” (T. B. Macaulay: *Critical and Historical Essays* [1880], s. 747).

* Populära benämningar på kungens respektive parlamentets anhängare i revolutionen på 1640-talet. Puritanerna bar ofta kort hår till skillnad från aristokratins företrädare. (Red. anm.)

¹² *Ibid.*, s. 746.

** ”Slaughter of the Pelhamite innocents”. Händelsen har uppkallats efter barnmorden i Betlehem (”Holy Innocents' day” = Menlösa barns dag). Thomas Pelham Holles Newcastle (1693-1768) var bl.a. finans- och premiärminister under 1750- och 60-talen. Tillsammans med sin bror Lord Pelham styrde han helt England. Men han var samtidigt fiende till den nya kungen Georg III, och strax efter dennes trontillträde (1762) föll Newcastle. ”Slakten” avser utrensningen av Newcastles anhängare ur regering och förvaltning. (Red. anm.)

kungen dock bort alla försök att framträda som upplyst monark, som en opartisk toppfigur i en oegennyttig byråkrati. Statens parasitära funktioner granskades alltmer, och detaljer i dessa funktioner attackerades (som East India Company, poster och sinekurer, missbruk av offentlig mark, accisreformen m.m.), men dess roll som i grund och botten parasit behölls. ”Gammal korruption” är en mer seriös term i den politiska analysen än man i allmänhet antar, ty den politiska makten under större delen av 1700-talet förstår man bäst inte som ett direkt organ för någon klass eller intressegrupp, utan som en sekundär politisk formation, en fast punkt med vars stöd man kunde förvärva eller förstora andra former av ekonomisk och social makt. Den var dyr och oerhört ineffektiv. Enda anledningen till att den överlevde detta sekel var att den inte på allvar hindrade handlingsfriheten för dem som *faktiskt* hade ekonomisk eller (lokal) politisk makt. Dess största styrka låg just i själva statens svaghet, i att dess paternalistiska, byråkratiska och protektionistiska befogenheter kommit ur bruk, i den frihet som den gav jordbruks-, handels- och industrikapitalismen att fortsätta att reproducera sig själv, i den goda jordmån som den gav åt *laissez-faire*.¹³

Den tycks dock knappast vara någon bördig jordmån för paternalismen. Vi har vant oss vid en ganska annorlunda syn på 1700-talets politik, presenterad av historiker som fått för vana att se denna period utifrån huvudaktörernas apologetik.¹⁴ Om man lägger märke till korruption kan man vifta bort den med att andra sidan är likadan. Visst var whigs rovdjur, men det var Tories också. Ingenting faller ur ramen. Allt kan placeras in i ”tidens accepterade norm”. Det alternativa synsätt som jag lagt fram bör dock inte förvåna någon. Det är trots allt samma kritik av storpolitiken som läggs fram i *Gullivers resor* och i *Jonathan Wilde*^{*}, delvis i Popes satirer och delvis i *Humphrey Clinker*^{**}, i Johnsons ”Vanity of Human Wishes” och ”London” och i Goldsmiths *The Traveller*. Den framträder, som politisk teori, i Mandevilles *Fable of the Bees*, och den framträder än en gång, mer fragmentariskt, i Burghs *Political Disquisitions*.¹⁵ Under seklets första decennier var det i satirsammanhang vanligt att man jämförde storpolitiken med den undre världen:

Jag vet att om man vill komma överens med höga herrar måste man studera dem och imitera dem, och jag vet på vilket sätt de får sina pengar och poster. Jag undrar inte på att de talanger som krävs för att bli en stor statsman är så sällsynta här i världen, eftersom så många av dem som äger dessa talanger varje månad rycks bort i förtid på Old Bailey.

Så skrev John Gay i ett privatbrev 1723¹⁶, och denna tanke blev utgångspunkten för *Tiggareoperan*. Historikerna har i allmänhet betraktat sådana uttryck som överdrifter. Det bör de inte göra.

¹³ Det måste betonas att detta är en syn på staten sedd ”inifrån”. Sedd ”utifrån”, i sin faktiska militära, marina, diplomatiska och imperialistiska praktik, vare sig direkt eller indirekt (exempelvis genom East India Company, som var en stat i staten) visade den en mycket aggressivare sida. Denna blandning av inre svaghet och yttre styrka, och balansen mellan de båda (i ”fredspolitik” och ”krigspolitik”) för oss till de flesta av de verkliga principfrågor som kom upp i storpolitiken vid mitten av 1700-talet. Det var när den inrikes parasitismens inneboende svagheter tog sig uttryck i nederlag utrikes (förlusten av Menorca och det rituella offret av amiral Byng, den amerikanska katastrofen) som vissa delar av den styrande klassen blev så chockade att de rycktes ur sin partiegoism och gick in för en principiell klasspolitik.

¹⁴ I den senaste historieskrivningen har man dock börjat ta på betydligt större allvar relationerna mellan politikerna och den politiska nationen utanför. Se J. H. Plumb: ”Political man”, i James L. Clifford (ed.): *Man versus Society in Eighteenth-Century Britain* (Cambridge 1968); och framför allt John Brewer: *Party Ideology and Popular Politics in the Accession of George III* (Cambridge 1976); samt ett flertal mer specialiserade studier.

* Roman av Henry Fielding från 1743. (Red. anm.)

** Roman av Tobias Smollett från 1771. (Red. anm.)

¹⁵ ”I vår tid står motsättningen mellan ett korrumpert hov, stött av otaliga personer som köpt alla möjliga poster med offentliga pengar, och landets oavhängiga del” (*Political Disquisitions, or an Enquiry into Public Errors, Defects, and Abuses* (1774). Samma kritik framfördes naturligtvis också av den gamla ”lantliga” oppositionen mot Walpole.

¹⁶ C. F. Burgess (ed.): *Letters of John Gay* (Oxford 1966), s. 45.

Naturligtvis måste man göra förbehåll, men ett förbehåll som man *inte* får göra är att säga att parasitismen tyglades, eller svartsjukt bevakades, av en målmedveten, sammanhållen och växande medelklass av yrkesmän och av medelklassen inom industrin.¹⁷ En sådan klass började inte komma underfund med sig själv (utom möjligen i London) förrän under seklets tre sista decennier. Under större delen av århundradet nöjde sig dess potentiella medlemmar med att vara helt beroende. Utom i London gjorde de inga större ansträngningar (förrän Association Movement kom i gång i slutet av 1770-talet) att befria sig från valmutornas och valinflytandets bojor. Med öppna ögon deltog de i korruptionen. Efter att i två decennier ha varit Walpole underdåniga fick de frikyrkliga sin lön: 500 pund om året till förtjänta pastorers änkor. Femtio år senare hade de fortfarande inte lyckats få Test Act och Corporation Act* avskaffade. Som präster svansade de flesta för att bli befordrade, åt och skämtade (på nåder) vid sina beskyddares bord och var, liksom pastor Woodforde, inte förnämare än att de kunde ta emot en dusör från godsägaren vid ett bröllop eller barndop.¹⁸ Som lantmätare, advokater, informatorer, förvaltare, köpmän m.m. förblev de beroende. Deras vördnadsfyllda brev, där de bönade om poster eller förmåner, finns gömda i potentaternas handskriftssamlingar.¹⁹ (Risken med dessa historiska källor är att de överbetonar det underdåniga inslaget i 1700-talets samhälle – den som tvingas att tigga om förmåner lär knappast avslöja vad han egentligen tänker.) I allmänhet accepterade medelklassen att vara skyddslingar. Här och var kunde karaktärstarka män bryta sig loss, men även konsterna färgades fortfarande av beroendet av mecenaters givmildhet.²⁰ Den som ville utöva ett fritt yrke eller arbeta som köpman försökte råda bot på sitt missnöje inte så mycket med social organisation som med social rörlighet (eller med geografisk rörlighet till Bengalen eller Nya Världen). Han försökte köpa sig fri från sitt beroende genom att förvärva den rikedom som skulle göra honom ”oavhängig”, göra honom till markägare eller få honom adlad.²¹ Den djupa harm som skapades av detta beroende, med de förödmjukelser och hinder för karriären det medförde, alstrade mycket av den intellektuella radikalismen i början av 1790-talet, vars glöd får till och med Godwins kyligt rationalistiska prosa att hetta till.

Åtminstone under seklets sju första decennier kan vi alltså inte finna någon medelklass av industriidkare eller fria yrkesutövare, som effektivt tyglar de oligarkiska rovdjurens förehavanden. Om å andra sidan parasitregeln inte hade några förbehåll alls, skulle följderna ha blivit att den ena fraktionen otyglat livnärt sig på den andra. De viktigaste förbehållen mot denna regel var fyra stycken.

¹⁷ Se dock den relevanta diskussionen i John Cannon: *Parliamentary Reform, 1640-1832* (Cambridge 1973), s. 49, not 1.

* Lagstiftning (1673-1829) mot nonkonformismen. Enligt dessa lagar fick ingen som inte var medlem av anglikanska kyrkan inneha civil eller militär tjänst. (Red. anm.)

¹⁸ ”Den 11 april 1779... Det kom vagnar till kyrkan. Omedelbart efter ceremonin kom herr Custance fram till mig och bad mig ta emot en liten present. Den var mycket prydligt inlindad i vitt papper, och när jag öppnade paketet fann jag att det innehöll inte mindre än 4 pund och 4 shilling. Han gav också klockaren 10 shilling och 6 pence.” (*The Diary of a Country Parson* [1963], s. 152.)

¹⁹ ”Varje parlamentsledamot som ville ha det minsta inflytande hade en hel brevsamling full av vädjanden och krav från väljarna som rörde dem själva, deras släktingar eller deras underlydande. Poster inom tull- och accisväsendet, i armén och flottan, i kyrkan, i East India, Africa och Levant Company, i alla departement från dörrvakt till tjänsteman; arbeten vid hovet för den verkliga adeln eller sinekurer på Irland, i diplomatiska kåren eller var som helst där plikterna var ätta och lönen stadig.” (J. H. Plumb: ”Political man”, s. 6.)

²⁰ Därav Blakes ilska kommentar till sir Joshua Reynolds: ”Givmildhet! Vi vill inte ha givmildhet. Vi vill ha ett skäligt pris och ett vettigt värde och en allmän efterfrågan på konst.” (Geoffrey Keynes (ed.): *The Complete Writings of William Blake* [1957], 446.)

²¹ För ilska kommentarer om vördnad och oberoende, se Mary Thrale (ed.): *The Autobiography of Francis Place* (Cambridge 1972), s. 216-218 och 250, Den framgångsrike köpmannen i Birmingham, William Hutton, skriver i sin självbiografi hur det kom sig att han för första gången köpte mark (1766, vid 43 års ålder): ”Ända sedan jag var åtta år hade jag visat tycke för mark, ofta hört mig för om den och önskat kalla ett markstycke mitt eget. Detta glödande begär efter jord lämnade mig aldrig...” (*The Life of William Hutton* [1817], s. 177.)

För det första har vi redan påpekat att den oberoende lågadelns tradition till största delen var tory-inriktad. Denna tradition är den enda som hävdar sig med den äran under seklets första hälft. Den framträder på nytt, i whigdräkt, med Association Movement på 1770-talet.²²

För det andra har vi pressen – i sig ett slags närvaro för medelklassen innan denna kunde uttrycka sig på annat sätt, en närvaro som växte i omfattning med läskunnigheten, och efter hand som pressen själv lärde sig att öka och bevara sin frihet.²³

För det tredje har vi ”lagen”, som under detta sekel gavs en mer framstående roll än någonsin tidigare, och som tjänstgjorde som ”opartisk” skiljedomare i stället för en svag och oupplyst monarki, en korrumpad och ineffektiv byråkrati och en demokrati som inför de verkliga maktinträngen inte hade mycket annat att komma med än retorik om gamla tider. Civillagstiftningen gav de inbördes konkurrerande intressena både ett försvar för deras egendom och de spelregler utan vilka alltsammans skulle ha fallit sönder. (Brottslagstiftningen, som huvudsakligen berörde oetablerat folk, såg helt annorlunda ut.)

För det fjärde slutligen har vi folkmassans ständiga närvaro, en folkmassa som ibland sträckte sig från lågadeln och de fria yrkena till de fattiga (och där de båda första grupperna ibland försökte kombinera motstånd mot systemet med anonymitet), men som för de höga herrarna, genom diset från grönskan i deras parker, tycktes vara idel ”löst folk”. Om relationen mellan adeln och folkmassan handlar främst detta resonemang.

3

Nu vill jag dock inte så mycket ägna mig åt det faktiska uttrycket för denna relation (vilket har varit, och fortfarande är, ett centralt ämne för mitt arbete) som åt dess teoretiska följder för studiet av klasserna. I ”Patriciskt samhälle, plebejisk kultur”²⁴ har jag riktat uppmärksamheten mot det sätt på vilket de paternalistiska kontrollformerna faktiskt förföll inför den ”fria”, herrelösa arbetskraftens expansion. Även om denna förändring är betydande, och även om den får viktiga konsekvenser för landets politiska och kulturella liv, innebär den dock ingen ”kris” för den gamla ordningen. Den rymms inom de äldre maktstrukturerna, och adelns kulturella hegemoni hotas inte, *förutsatt att* adeln uppfyllde vissa förväntningar och spelade vissa roller – delvis som ren teater. Det finns dock en viss *ömsesidighet* i relationerna mellan adel och plebejer. Kyrkans svaghet som andlig auktoritet möjliggjorde förnyelsen av en mycket livaktig plebejisk kultur som inte kontrollerades utifrån. Den mer traditionella adeln motsatte sig långt ifrån denna kultur. Under seklets mellersta decennier gav den tvärtom ett visst stöd åt denna. ”Här finns en viss ömsesidighet som det är svårt att *inte* analysera på klassrelationernas nivå.”

Jag accepterar argumentet att många av städernas hantverkare gav uttryck åt ett vertikalt skrå-

²² Fast den lantliga oppositionen mot Walpole hade vissa krav som var demokratiska till formen (årligt parlament, stävande av politiska tjänstetillsättningar och korruption, ingen stående här och så vidare), var den demokrati som krävdes naturligtvis i allmänhet begränsad till godsägararistokratin (till skillnad från hovet och de besuttna intressena), vilket framgår av att Tories fortsatte att stödja kravet att parlamentsledamöter måste äga mark. Se Quentin Skinners värdefulla diskussion (som dock försummar den politiska nationen utanför parlamentet som Bolingbroke värdjade till) ”The principles and practice of opposition: the case of Bolingbroke versus Walpole”, i Neil McKendrick (ed.): *Historical Perspectives* (1974); H. T. Dickinson: ”The eighteenth-century debate on the ”Glorious Revolution”, *History*, LXI, 201 (februari 1976), s. 36-40; och (beträffande kontinuiteten mellan plattformarna för det gamla Country Party och de nya radikala whigs), Brewer: anförut arbete, s. 19 och 253-255. Hannover-whigs godkände också kraven att parlamentets ledamöter skulle vara besuttna. Cannon: anförut arbete, s. 36.

²³ Se Brewer: anförut arbete, kap. 8, och som exempel på dess omfattning på landsbygden, John Money: ”Taverns, coffee houses and clubs: local politics and popular articulacy in the Birmingham area in the age of the American Revolution”, *Historical Journal*, XIV, I (1971).

²⁴ De närmaste tre styckena ger en sammanfattning av min artikel i *Journal of Social History*, VII, 4 (sommaren 1974).

medvetande (till skillnad från det horisontella klassmedvetandet hos en ”mogen” industriell arbetarklass. – Detta är ett skäl till att jag talar om ”plebejerna” hellre än om ”arbetarklassen”).²⁵ Denna vertikala medvetenhet band dem dock inte med järnhårda fjättrar av samtycke till detta samhälles härskare. De typiska klyftorna i detta samhälle uppstod inte mellan företagare och lönearbetare (som horisontella ”klasser”) utan kring de frågor som faktiskt blev anledning till de flesta upploppen: när ”plebejerna” enar sig som konsumenter, eller som skattebetalare eller accis-smitare (smugglare), eller kring andra ”horisontella” frihetliga, ekonomiska eller patriotiska frågor. Det var inte bara dessa plebejers medvetenhet som var annorlunda än en industriell arbetarklass', utan också deras typiska revoltformer, som till exempel den anonyma traditionen, ”motteater” (som förlöjligar eller skändar myndighets-symbolerna) och snabb, destruktiv direkt aktion.

Jag hävdar att vi måste se massan ”som den var, ensam i sitt slag, med sina egna syften, opererande inom sitt eget komplexa och ömtåliga kraftfält”, och jag finner den kritiska ledtråden till den strukturella jämvikten i relationerna mellan adel och massa i adelns avund mot staten, i svagheten hos de statliga organen och i det historiska arv som en äldre lagstiftning medförde. ”Det pris som hög- och lågadeln betalade för en inskränkt monarki och en svag stat var med nödvändighet ett slags massans frihet. Detta är det centrala strukturella sammanhanget för ömsesidighet mellan styrande och styrda.”

Detta pris betalades inte med glädje. I synnerhet under seklets första hälft tyckte whigs hjärtligt illa om den självsvåldiga massan. Åtminstone från och med Sachaverell-upploppen* sökte de tillfällen att tygla dess aktiviteter.²⁶ Det var de som skapade Riot Act. När Walpole kom till makten gjordes utan tvivel försök att finna en mer auktoritär lösning på makt- och ordningsproblemen. En stående här blev ett normalt maktmedel.²⁷ Kontrollen över städerna hårdnade och irritationsmoment i samband med valen tyglades.²⁸ I samma parlament som godkände Black Act* uttalade sig en kommitté, som utsetts att granska de lagar som rörde

²⁵ Det finns också andra skäl. Ett är historiskt specifikt för 1700-talets brittiska samhälle, varför jag med eftertryck vill framhäva att jag inte anser att termen ”plebejer” är allmänt giltig för alla ”protoindustriella” samhällen. För den härskande klassen i Storbritannien gav den grekisk-romerska världen (i synnerhet den romerska republiken) den mest sammanhängande sociologiska och politiska modellen mot vilken de mätte sina egna problem och sitt eget uppträdande. Som Alasdair MacIntyre anmärkt: ”För det gryende borgerliga samhället skänkte den grekisk-romerska världen de mänskliga värderingarnas mantel.” Den klassiska bildningen erbjöd ”ett studium av ett helt samhälle, av den grekisk-romerska kulturens språk, litteratur, historia och filosofi”. ”Breaking the chains of reason”, i E. P. Thompson (ed.): *Out of Apathy* (1960), s. 205; se även Brewer: anført arbete, s. 258-259. När härskarna i 1700-talets England reflekterade över sig själva – eller dramatiserade – såg de sig som patricier och folket som plebejer.

* Henry Sachaverell (1674-1724) var präst och tory. Han bekämpade uppgörelsen av år 1688 (se nedan). Han arresterades av whigs 1710, och i samband därmed utbröt ett stort upplopp i London. (Red. anm.)

²⁶ Man kan bli förvånad när man påminns om att hertigen av Newcastle invigdes i politiken genom att uppvigla en folkmassa, vilket han påminde sig 1768. (”Jag älskar pöbeln. Jag ledde den själv en gång. Vi har pöbeln att tacka för huset Hannover.”) För denna korta episod av organiserande av rivaliserande kroggäng i London vid Georg I:s trontillträde, se James L. Fitts: ”Newcastle's mob”, *Albion*, V, I (våren 1973), s. 41-49; och Nicholas Rogers: ”Popular protest in early Hanoverian London”, *Past and Present* (under utgivning).

²⁷ Se Skinner: anført arbete, s. 96-97.

²⁸ Den kritiska övergången till en disciplinerad oligarki kommer i början av 1720-talet, d.v.s. i samma ögonblick som Walpoles maktillträde lovar ”politisk stabilitet”. Kraften hos en expanderande och vanvördig valmanskår har påvisats i flera studier: J. H. Plumb: ”The growth of the electorate in England from 1600 to 1715”, *Past and Present*, XLV (1969); W. A. Speck: *Tory and Whig: The Struggle in the Constituencies, 1701-1715* (1970). – Detta ger nu en mycket skarpare relief åt den *motsatta* processen, efter 1715 och Septennial Act (1716): Parlamentets allt större njugghet med rösträtt (se Cannon: anført arbete, s. 34, och hans informativa kapitel ” pudding time” i allmänhet); köp och kontroll av valkretsar; allt färre val, o.s.v. Förutom Cannon, se W. A. Speck: *Stability and Strife* (1977), s. 16-19 och 164; Brewer: anført arbete, s. 6; och i synnerhet det mycket noggranna resonemanget i Geoffrey Holmes: *The Electorate and the National Will in the First Age of Party* (University of Lancaster, 1976).

* Lagen infördes 1723 och stadgade hårda straff för personer som bar vapen, idkade tjuvskytte i de kungliga skogarna etc. Thompson har själv behandlat lagen i ”Whigs and Hunters. The Origin of the Black Act” (1975).

lantbruksarbetarna, för att omfattande disciplinära befogenheter skulle ges över arbetarna: fredsdomare skulle få tvinga ogifta manliga arbetare till årlig tjänst, löneskatten skulle ökas, fredsdomare skulle få häkta arbetare som lämnade sitt arbete oavslutat, och de skulle få större makt att straffa lata och oordentliga tjänare.²⁹ Ett odaterat utkast bland Walpoles papper till en lag ”för att förebygga oroligheter och upprätthålla fred vid valen” tyder på att vissa i hans kretsar ville gå längre: ”Illasinnade och oordentliga personer... samlas ofta tumultartat i städerna” under valen. Som botemedel föreslogs bland annat att endast den som bodde i en stad eller hade sin rösträtt där fick vistas i den under valet; att specialpolis med extraordinära befogenheter skulle utses; att böter och andra straff skulle utmätas för störande av valförrättningen, för krossande av fönster, för stenkastning m.m., och att straffet alltid skulle vara det dubbla om förövaren inte var röstare; samt att man skulle strängt förbjuda ”alla slags flaggor, fanor och standar” eller politiska symboler.³⁰

Massan som inte hade någon rösträtt skulle varken få tillgripa direkt aktion eller visa sina sympatier. Denna lag antogs dock aldrig. Inte ens för denne store man låg den inom det möjligas gränser. All frihet som whigs gav åt massan under dessa år berodde inte så mycket på frihetliga känslor som på en realistisk känsla för var dessa gränser gick, och dessa gränser framtvängades i sin tur av en viss jämvikt mellan krafter som i sista hand inte kan analyseras utan att man tillgriper klassbegreppet.

4

Det verkar som om det än en gång är nödvändigt att förklara hur en historiker – eller hur *den här* historikern – uppfattar termen ”klass”. För omkring femton år sedan avslutade jag en ganska utdragen analys av ett visst moment av en klass' formation. I förordet gjorde jag några anmärkningar om klassbegreppet. De slutade: ”Klassen definieras av människor när de lever sin egen historia, och i sista hand är denna definition den enda riktiga.”³¹

I dag, bland en ny generation marxistiska teoretiker, antar man i allmänhet att ett sådant påstående måste vara antingen ”oskuldfullt” eller (än värre) ”*inte* oskuldfullt”, d.v.s. tecken på att författaren till slut kapitulerat för empiricismen, historicismen eller något liknande. Dessa personer har mycket bättre definitioner på vad en klass är, definitioner som man dessutom snabbt kan komma fram till rent teoretiskt utan att behöva bemöda sig med historiska forskningar.

Detta förord var dock genomtänkt, på både historisk och teoretisk grund. (Jag utgick inte från slutsatserna i förordet. Det var förordet som gav uttryck åt mina slutsatser.) I stort sett står jag fast vid samma slutsatser efter ytterligare femton års praktik, men de kanske bör omformuleras och ges vissa förbehåll.

1. Klasskategorin, så som jag använder den, är *historisk*. Den härleds alltså ur observation av samhällsprocessen efter hand som tiden går. Vi känner till klasserna därför att folk vid upprepade tillfällen har uppträtt klassmässigt. Dessa historiska händelser avslöjar regelbundet återkommande reaktioner på analoga situationer, och på ett visst stadium (den ”mogna” klassbildningen) observerar vi skapandet av institutioner och kultur med klasskonnotationer, som medger jämförelser mellan länderna. På detta material bygger vi upp en allmän teori om klasser och klassbildning. Vi väntar oss att finna vissa regelbundna inslag, ”utvecklingsstadier”, o.s.v.

2. På detta stadium händer dock bara alltför ofta att teorin blir viktigare än det historiska material den är avsedd att ordna. Det är lätt att få för sig att klassbildningen sker inte som en

(Red. anm.)

²⁹ *Commons Journals*, XX, den 11 februari 1723-1724.

³⁰ Cambridge University Library, *C(holmondeley) H(oughton) MSS*, P 64 (39).

³¹ *The Making of the English Working Class* (Pelican edn.), s. 11.

historisk process utan i våra egna huvuden. Naturligtvis erkänner vi inte detta, fast åtskilligt resonerande om klasserna faktiskt inte hör hemma någon annanstans än i huvudet. I stället räknar man fram modeller eller strukturer som förmodas ge oss en objektiv definition av klassbegreppet, till exempel som uttryck för åtskilda produktionsförhållanden.³²

3. Ur detta (falska) resonemang kommer den alternativa föreställningen av klassen som en *statisk* kategori, antingen sociologisk eller heuristisk. Dessa båda är olika, men båda använder sig av statistiska kategorier. I en mycket populär (vanligen positivistisk) sociologisk tradition kan klassen då reduceras till prosaiskt kvantitativa mått: så och så många människor i det och det förhållandet till produktionsmedlen eller, vulgärare uttryckt, så och så många arbetare och tjänstemän m.m. Eller också är klassen det som dess medlemmar säger att de *anser* sig tillhöra när de svarar på en enkät. Än en gång har klassen som historisk kategori – observationen av ett visst uppträdande under en viss tid – uteslutits.

4. Jag skulle vilja säga att klassen som historisk kategori är den äktmarxistiska användningen av detta begrepp. Jag tror att jag skulle kunna visa att detta är Marx' eget sätt att använda termen, i sina mer historiska skrifter, men detta är inte rätta platsen att diskutera skrifternas auktoritet. Det är förvisso ett sätt som används av många (men inte alla) i den brittiska traditionen inom marxistisk historieskrivning, i synnerhet inom den äldre generationen.³³ De senaste åren har det dock blivit mycket tydligt att klassen som statisk kategori har gjort inbrott även inom mycket inflytelserika sektorer av det marxistiska tänkandet. Vulgärt ekonomistiskt uttryckt är detta helt enkelt tvillingen till den positivistiska sociologiska teorin. Ur en statisk modell av de kapitalistiska produktionsförhållandena härleds de klasser som borde motsvara denna modell, och den medvetenhet som borde motsvara klasserna och deras relativa positioner. I en vanlig (för det mesta leninistisk) form försvarar detta behändigt läran om arbetarklassens ”förtrupp” som bättre än arbetarklassen själv vet vad som är dess sanna intressen, och hur dess medvetenhet borde vara beskaffad. Om arbetarklassen inte har den medvetenhet som passar, så är dess medvetenhet falsk. I en alternativ och mycket mer sofistikerad form (exempelvis hos Althusser) har vi fortfarande en i grund och botten statisk kategori, en kategori som kan definieras endast inom en mycket teoretisk, statisk totalstruktur, som inte tillåter klassbildningens verkliga, *empiriska* historiska process. Trots att denna teori är mer sofistikerad, blir dess resultat mycket likt den vulgärt ekonomistiska versionens. Båda versionerna har en likartad uppfattning om ”falsk medvetenhet” eller ”falsk ideologi”, fast Althusserns teori i allmänhet har en större teoretisk arsenal till sitt förfogande för att förklara ideologisk dominans och mystifierandet av medvetenheten.

5. Om vi återvänder till klassen som historisk kategori, kan vi se att historikerna kan ge begreppet två olika betydelser: a) med hänvisning till ett reellt, empiriskt observerbart, motsvarande historiskt innehåll, och b) som en heuristisk eller analytisk kategori för att organisera historiskt material som har en mycket mindre direkt motsvarighet.³⁴ Enligt min uppfattning är det riktigt att använda begreppet på båda sätten. Ändå uppstår ofta förvirring när vi rör oss från den ena betydelsen till den andra.

a) Det är sant att klasserna, i ordets moderna betydelse, uppstod i 1800-talets kapitalistiska industrisamhälle. Det var alltså de människor som levde då som blev medvetna om detta

³² Jag vill inte påstå att en sådan statisk strukturanalys inte är både värdefull och väsentlig, men den ger oss bara en yttersta bestämmande faktor (både i betydelsen att ”utstaka gränser” och att ”öva påtryckningar” – se den oerhört viktiga diskussionen av determinismen i Raymond Williams: *Marxism and Literature* [Oxford 1977]) och inte den historiska slutsatsen eller ekvationen att dessa produktionsförhållanden = dessa klassbildningar.

³³ Jag anser att det är det man i allmänhet finner hos Rodney Hilton, E. J. Hobsbawm, Christopher Hill och många andra.

³⁴ Jämför E. J. Hobsbawm: ”Class consciousness in history”, i Istvan Meszaros (ed.): *Aspects of History and Class Consciousness* (1971), s. 8: ”Under kapitalismen är klassen en omedelbar och på sätt och vis direkt upplevd historisk verklighet, medan den under förkapitalistiska perioder kanske bara är en analytisk konstruktion för att få rätsida på ett faktakomplex som annars inte kan förklaras.” Se även *ibid.*, s. 5-6.

begrepp. Därför gör detta begrepp det inte bara möjligt för oss att organisera och analysera materialet. Det är också på ett nytt sätt *närvarande i själva materialet*. I det industriella Storbritannien, Frankrike eller Tyskland kan vi observera klassinstitutioner, klasspartier, klasskulturer o.s.v. Detta historiska material har i sin tur givit upphov till det mogna klassbegreppet, och i någon mån markerat detta med sin egen historiska särart.

b) Denna (anakronistiska) historiska särart måste vi vara på vår vakt mot när vi använder termen i dess andra betydelse för att analysera samhällen före den industriella revolutionen. Då kommer nämligen kategorin att mycket mindre direkt motsvara det historiska materialet. Om folket självt inte hade tillgång till klassbegreppet, om de betraktade sig själva och utkämpade sina egna historiska strider utifrån stånd, rang eller något liknande, och om vi ändå använder klassbegreppet när vi beskriver dessa strider, så måste vi vara noga med att inte läsa in senare uppfattningar om klass i en för tidig period.

Att vi väljer att fortsätta att använda oss av den heuristiska klasskategorin (trots denna ständiga svårighet) beror inte på att den är ett fulländat begrepp, utan på att det inte finns någon alternativ kategori till hands för att analysera en uppenbar och allmängiltig historisk process. På vårt språk kan vi alltså inte tala om ”ståndskamp”, utan istället har termen ”klasskamp” använts, inte utan svårighet men med övertygande framgång, av historiker som forskar i antika, feodala och tidigt moderna samhällen; och dessa historiker har samtidigt för eget bruk förfinat och modifierat begreppet på sina egna historiska områden.

6. Därmed betonas dock att begreppet ”klass”, när det används heuristiskt, inte kan skiljas från begreppet ”klasskamp”. Enligt min uppfattning har alldeles för mycket teoretisk uppmärksamhet (till stor del uppenbart ohistorisk) ägnats det förra begreppet, och alldeles för litet åt det senare. I själva verket är klasskampsbegreppet både äldre och allmängiltigare. För att säga det rent ut: klasser är ingenting som existerar separat, ser sig omkring, hittar en fientlig klass och sedan börjar kämpa. Det är tvärtom så att folk kommer på att de lever i ett samhälle som är uppbyggt på ett visst sätt (varvid produktionsförhållandena har avgörande betydelse, men inte är allenarådande), upplever utsugning (eller behov att behålla makten över dem de suger ut), identifierar motstridiga intressen, börjar kämpa om dessa frågor och under denna kamp upptäcker sig själva som klasser och definierar denna upptäckt som klassmedvetenhet. Klassen och klassmedvetenheten är alltid det sista stadiet, inte det första, i den verkliga historiska processen.³⁵ Om vi använder oss av en statisk klasskategori, eller om vi härleder vårt begrepp ur en teoretisk strukturmodell, tror vi dock inte detta. I så fall antar vi att klassen genast är närvarande (att den som en geometrisk projektion härleds ur produktionsförhållandena), och att det *sedan* blir klasskamp.³⁶ Sedan hamnar vi i de ändlösa dumheterna med att kvantitativt mäta klasserna, eller i en sofistikerad, newtoniansk ”marxism” där klasser och klassfraktioner kretsar i sina banor som planeter eller elektroner. Allt det elände vi ser omkring oss (sociologisk positivism eller marxistisk-strukturalistisk idealism) är följderna av det tidigare misstaget: tron att klasserna existerar oberoende av historiska relationer och strider, och att de strider *därför* att de existerar, inte att de kommer till på grund av kampen.

7. Jag hoppas att ingenting jag skrivit ovan har givit upphov till föreställningen att jag tror att klassbildningen är oberoende av objektiva omständigheter, att klasserna kan definieras helt

³⁵ Jämför Hobsbawm: anförut arbete, s. 6: ”För historikerns syften ... går det inte att skilja mellan klass och klassmedvetande. Klassen i ordets fulla bemärkelse kommer bara till i det historiska ögonblick då klasserna börjar uppfatta sig själva som sådana.”

³⁶ Den marxistiska politiska ekonomin konstruerar, i en nödvändig analytisk procedur, en helhet inom vilken produktionsförhållandena *redan förutsätts* som relationer mellan klasser, men när vi från denna abstraktion återvänder till den historiska verkligheten finner vi att (ekonomisk eller militär) utsugning *upplevs* klassmässigt och först därefter ger upphov till klassbildningar. Se min ”An Orrery of Errors” i *Reasoning, One* (Merlin Press, september 1978 [senaste paperback-upplagan: *The Poverty of Theory Or An Orrery of Errors*, Merlin Press 2013 – denna bok är huvudsakligen en uppgörelse med Althusser-skolan – *Red*].

enkelt som kulturella grupperingar m.m. Detta hoppas jag har motbevisats av mina egna historiska verk, liksom av många andra historikers. Förvisso kräver dessa objektiva omständigheter en mycket noggrann granskning.³⁷ Ingen granskning av objektiva omständigheter (och förvisso ingen teoretisk modell som bygger på en sådan granskning) kan dock ge klass och klassmedvetenhet i en enkel ekvation. Klassen utvecklas då män och kvinnor *lever* sina produktionsförhållanden, och när de *upplever* sina omständigheter, inom ”de sociala relationerna som *helhet*”, med den kultur och de förväntningar de ärvt, och när de handskas kulturellt med dessa upplevelser. I sista hand kan därför ingen modell säga oss vad som borde vara den ”sanna” klassbildningen på ett visst ”stadium” av processen. Ingen faktisk klassbildning i historien är sannare eller verkligare än någon annan, och klassen definierar sig själv då den faktiskt utvecklas.

”Klass”, så som den utvecklades i 1800-talets kapitalistiska industrisamhällen, och så som den kom att präglade den heuristiska klasskategorin, kan i själva verket inte anses allmängiltig. ”Klass” i denna betydelse är bara ett speciellt fall av de historiska grupperingar som uppstår ur klasskampen.

5

Låt oss då återvända till 1700-talets specialfall. Vi kan vänta oss att finna klasskamp, men inte nödvändigtvis klasser i 1800-talets betydelse. ”Klass” är en historisk skapelse, och den framträder inte bara på de sätt som anses teoretiskt lämpliga. Att vi på andra platser och vid andra tider kan iakttaga ”mogna” (d.v.s. självmedvetna och historiskt utvecklade) klassbildningar, med ideologiska och institutionella uttryck, betyder inte att det är fel att använda begreppet ”klass” även när situationen är mindre ”mogen”.

I mina egna forskningar anser jag mig ha större nytta av föreställningen om ömsesidighet mellan adeln och massan, om ”paternalismens och underdånighetens jämvikt” där båda parter i någon mån var varandras fångar, än av föreställningarna om ett ”enklass-samhälle” eller om consensus. Det som måste intressera oss är de motstridiga intressenas polarisering och den motsvarande kulturella dialektiken. Det fanns ett mycket uttryckligt motstånd mot samhällets rådande idéer och institutioner på 1600-talet och på 1800-talet. Alltså väntar sig historikerna att de skall kunna analysera dessa samhällen i termer av sociala konflikter. På 1700-talet är motståndet inte lika uttryckligt, fast ofta mycket specifikt, direkt och våldsamt. Man måste därför själv försöka framtolka ett motstånd – delvis genom att dechiffrera människors uppträdande, delvis genom att vända på de styrande myndigheternas förbindliga föreställningar och ta sig en titt på undersidan. Om vi inte gör det riskerar vi att bli fångar under härskarnas antaganden och självuppfattning: fria arbetare betraktas som ”löst folk”, upplopp som spontana och ”blinda”, och viktiga former för social protest försvinner i kategorin ”brott”. Det finns dock några sociala fenomen som inte röjer någon ny innebörd när de utsätts för denna dialektiska granskning. De höga herrarnas yviga åtbörder, pudrade peruker och praktfulla klädedräkt måste också ses – *så som avsikten var* – nedifrån, från parkett på klasshegemonins och klasskontrollens teater. Även ”givmildhet” och ”välgörenhet” måste ses som beräknade klasseftergifter i knappa tider, som beräknad utpressning (genom upploppshot) av folkmassan. Det som uppifrån är att giva, är nedifrån att få. En så enkel kategori som ”stöld” kan därför under vissa omständigheter visa sig vara uttryck för långvariga försök från bybornas sida att försvara gamla allmänna rättigheter, eller av arbetare att försvara sedvanliga förmåner. Om vi följer var och en av dessa ledtrådar till den punkt där de korsar varandra, blir det möjligt att rekonstruera en hävdvunnen folkkultur, närd av helt andra erfarenheter än finkulturens,

³⁷ Beträffande objektiva bestämningar av ”klass” (och kring egendoms- och mervärdesrelationer som bestämmer gränserna, möjligheterna och de ”långsiktiga mönstren” i samhällena i det förindustriella Europa), se Robert Brenner: ”Agrarian class structure and economic development in pre-industrial Europe”, *Past and Present*, LXX (februari 1976), i synnerhet s. 31-32.

överförd genom muntlig tradition, återgiven genom exempel (och kanske, efter hand som seklet går, i allt högre grad skriftligt), uttryckt i symbolik och ritual och mycket långt borta från Englands härskares kultur.

Jag skulle tveka att beteckna detta som en *klasskultur*, i samma betydelse som man på 1800-talet kan tala om arbetarklassens kultur, där barnen inskolades i ett värdesystem med särskilda klassvärderingar. Man kan dock inte förstå denna kultur, dess erfarenhetsmässiga grund, dess motstånd mot religiösa moralkakor, dess hånfulla förakt för de borgerliga dygderna, dess lätthet att ställa till med bråk och dess ironiska inställning till lagen, om man inte som begrepp använder klassernas dialektiska motsättningar, uppgörrelser och (ibland) försoningar.

När man analyserar relationerna mellan adel och plebejer finner man inte så mycket en kompromisslös strid mellan oförsonliga motståndare som ett socialt ”kraftfält”. Jag tänker på ett skolexperiment (som jag utan tvivel minns fel), där en elektrisk ström magnetiserade en plåt som var täckt med järnfilspån. De jämt fördelade spånen samlades kring polerna, och de spån som låg kvar på sina platser lade sig i stort sett på led mellan de motsatta polerna. Det är ungefär så jag ser på 1700-talets samhälle, där i många avseenden folkmassan befann sig vid ena polen och adeln vid den andra, och fram till seklets sista del bands de fria yrkena och köpmännen av beroendets magnetism vid härskarna, utom när de då och då i hemlighet gick i gemensam aktion med massan. Denna liknelse gör det möjligt att förstå inte bara den mycket vanliga upploppssituationen (och hanteringen av den), utan också mycket av det som var möjligt samt de gränser för det möjliga som makten inte vågade överskrida. Det sägs att drottning Caroline en gång fattade ett sådant tycke för St. James' Park att hon frågade Walpole hur mycket det skulle kosta att inhägnad parken som privat egendom. Han svarade: ”Bara en krona, ers majestät.”³⁸

Jag använder mig därför av klasskonfliktterminologin samtidigt som jag avstår från att tala om olika klasser. Jag vet inte om andra marxister anser att detta är kätterskt, och det bekymrar mig inte. Däremot anser jag att kraftfältsbilden kan samexistera fruktbart med Marx' anmärkning i *Grundrisse* att

I alla samhällsformer är det en viss produktion och dess förhållanden som tilldelar varje annan produktion och dess förhållanden deras rang och inflytande. Alla andra färger belyses av ett visst sken, och det modifierar deras specifika nyanser. Det är en speciell eter som definierar den specifika vikten hos allt som har materialiserats i den.³⁹

Det Marx beskriver symboliskt som ”rang och inflytande”, ”ett visst sken” och ”nyanser” skulle i dag presenteras i mer systematiskt strukturalistiska ordalag, med termer som ibland verkar så objektiva (som Althusser's ”repressiv” och ”ideologisk statsapparat”) att de döljer att de fortfarande är bildliga uttryck som försöker göra en hela tiden föränderlig samhällsprocess orörig. Jag föredrar Marx' bilder, och jag föredrar dem av många skäl framför hans senare bilder ”bas” och ”överbyggnad”. Mitt resonemang i denna uppsats är dock (i lika hög grad som Marx' resonemang) strukturellt. Jag har tvingats inse detta när jag tänkt på styrkan hos de uppenbara invändningarna mot det. Varje drag i 1700-talet som jag påpekat kan man nämligen hitta också i andra sekler, i mer eller mindre utvecklad form. Det fanns fria arbetare och matupplopp på 1500-, 1600- och 1800-talen. Det fanns religiös likgiltighet och en äkta plebejisk folkkultur under samma sekler. Det fanns ett aktivt återuppväckande av paternalistiska ritualer – i synnerhet skördefester, arrendatorsmiddagar och välgörenhetstillställningar – på landet på 1800-talet. Och så vidare. Vad är det då för speciellt med 1700-talet? Vilket ”visst sken” är det som modifierar de ”specifika nyanserna” hos detta sekels sociala och

³⁸ Horace Walpole: *Memoirs of the Reign of King George the Second* (1847), II, s. 220-221.

³⁹ För en något annorlunda, (engelsk) översättning, se *Grundrisse* (Penguin 1973), 106-107. Även här syftar dock Marx' metafor inte på klasser eller samhällsformer, utan på samexisterande dominerande och underordnade ekonomiska relationer.

kulturella liv?

För att kunna svara på det måste vi omformulera det tidigare resonemanget i mer strukturalistiska ordalag. Det vanligaste misstaget i dag är att man, då man definierar 1700-talets folkkultur, för in antiteser (industriell/förindustriell, modern/traditionell, ”mogen”/”primitiv” arbetarklass) som är malplacerade därför att de innebär, att man i ett tidigare samhälle läser in kategorier för vilka detta samhälle inte hade några förutsättningar och dess kultur inga termer. Om vi vill definiera antitetiskt, kan dock två relevanta antiteser tillämpas på 1700-talets plebejiska kultur: 1) dialektiken mellan det som är kultur och det som inte är det – de formgivande upplevelserna inom det sociala jaget, och sättet på vilket man handskades kulturellt med dessa, och 2) den dialektiska polariteten – motsättningarna och försoningarna – mellan tidens finkultur och folkkultur.* Det är därför jag har tagit en sådan omväg till det egentliga ämnet för den här uppsatsen.

Naturligtvis har denna kultur vissa drag som normalt tillskrivs ”traditionella” kulturer. I synnerhet på landet, men också i tätbefolkade industri- och gruvområden (beklädnadsstäderna i västra England, tenngruvearbetarna i Cornwall, Black Country), väger *hävdivunna* definitioner och förväntningar tungt. Lärlingskapet som en förberedelse för vuxenvärlden begränsas inte till sitt formellt industriella uttryck. Den lilla flickan arbetar som husmorslärling, först för sin mor (eller farmor), sedan som hembiträde. Som ung mor, i barnuppfostrens mysterier, är hon lärling åt samhällets erfarna kvinnor. Det är samma sak i de yrken som inte har några formella lärlingar. Med initiationen i just dessa färdigheter följer också en initiering i samhällets sociala erfarenhet eller gemensamma kunskaper. Varje generation står i ett lärlingsförhållande till den tidigare. Fast samhällslivet håller på att förändras, och fast det finns mycken rörlighet, har förändringen ännu inte gått så långt att man antar att varje ny generations upplevelser blir annorlunda än de gamla.⁴⁰ Inte heller har den formella utbildningen, som så påskyndar den kulturella accelerationen (och alienationen), ännu tillskansat sig någon större betydelse i denna överföring mellan generationerna.

Både normer och praktik förs från generation till generation inom ”sedvanans”^{**} långsamt skiftande miljö. Därför har folk en tendens att legitimera sitt handlande (eller protester) med hänvisning till gamla seder eller prejudikat. (Att sådana argument, utifrån ganska annorlunda förutsättningar, även brukar kontrollera överklassens kultur är också något som stärker denna benägenhet hos plebejerna.) Traditioner förs vidare huvudsakligen muntligt, utsmyckade med anekdoter och berättelser. Där den muntliga traditionen kompletteras av en växande läskunnighet, brukar de mest spridda trycksakerna (kolportageböcker, almanackor, skillingtryck, ”sista ord” och anekdotiska brottsskildringar) i allmänhet underordnas den muntliga kulturens förväntningar snarare än utmana denna kultur med alternativ. I vilket fall som helst sam-existerar i många delar av Storbritannien – och i synnerhet i de landsändar där dialekterna är starkast – en elementär grundutbildning under hela 1800-talet med det språk – och kanske den känslighet – hos det som då håller på att bli ”den gamla kulturen”.

På 1700-talet är denna kultur varken gammal eller särskilt hotad. Den överför kraftfullt – och skapar kanske också – ritualiserade eller stilsiterade beteendeformer, vare sig det är i form av förströelse eller protest. Det är till och med möjligt att geografisk rörlighet, jämte växande läskunnighet, faktiskt hjälper till att sprida dessa beteenden över ett större område: ”pris-sättningen”, det centrala i matupploppen, rör sig över större delen av landet; den rituella skilsmässa som kallas ”hustruförsäljning” tycks ha spritts i hela landet från okänd ursprungsort.

* Thompson använder termerna ”polite culture” samt ”plebeian” eller ”popular culture”. (Red. anm.)

⁴⁰ Se de klarsynta anmärkningarna om den ”cirkulära” tidsuppfattningen i den ännu oskiftade jordbrukssocknen i John Barrel: *The Idea of Landscape and the Sense of Place: an Approach to the Poetry of John Clare* (Cambridge 1972), s. 103 och 106.

** ”Custom.” Det verk där denna och föregående uppsats planerades att ingå skulle heta ”Customs in Common”. (Red. anm.)

Exemplet *rough music** tyder på att ganska starka sociala och moraliska självreglerande krafter verkade i de traditionella samhällena – vilka långt ifrån alltid var lantliga. Detta exempel kanske också visar att avvikande beteende visserligen tolererades inom vissa ramar, men att samhället, när någon gick utanför dessa, försökte påtvinga denne sina egna nedärvda förväntningar beträffande könsroller i äktenskapet och sexuellt uppträdande. Även här måste vi dock vara försiktiga. Det här är inte *bara* ”traditionell kultur”. De normer som försvaras är inte identiska med kyrkans eller myndigheternas. De definieras inom själva den plebejiska kulturen, och samma rituella former som används mot en sexuell avvikare kan också tas i bruk mot svartfötter, mot godsherren och hans skogsvaktare, mot skatteindrivaren eller mot fredsdomaren. Dessutom inskränker sig formerna inte till att ärva förväntningar och reproducera normer. 1600-talets och det tidiga 1700-talets *skimmingtons* riktades ofta mot kvinnor som förgrep sig på patriarkaliska föreställningar om könsroller i äktenskapet, men 1800-talets *rough music* riktades i allmänhet mot män som slog sina fruar eller (mindre ofta) mot gifta män som var ökända för att göra unga flickor med barn.⁴¹

Denna kultur är alltså konservativ till sina former, och hänvisar till gammal sed och försöker stärka traditionella bruk. Formerna är ofta också irrationella. De vädjar inte till ”förnuftet” genom pamfletter, predikningar eller offentliga tal. De sanktioner som istället tillgrips är våld, löje, skam och skrämsel. Kulturens innehåll kan man dock inte lika lättvindigt beteckna som konservativt. I det faktiska samhällslivet blir nämligen arbetaren för varje decennium som går allt ”friare” från traditionell kontroll från godset, socknen, bolaget och fäderna, och mer distanserad från rollen som adelns direkta skyddsling. Alltså får vi paradoxen med en traditionell kultur som i sin dagliga verksamhet inte är underkastad härskarnas ideologiska dominans. Adelns hegemoni kan visserligen definiera gränserna för det ”kraftfält” som den plebejiska kulturen får handla och växa inom, men då denna hegemoni är sekulär, inte religiös eller magisk, kan den inte göra mycket för att avgöra denna plebejiska kulturs karaktär. Hegemonins kontrollverktyg är lagens, inte kyrkans eller kungamaktens. Lagen sår dock inte ut några fromma systrakretsar i städerna, och tvingar inte brottslingar att bekänna sina synder. De som lyder under lagen läser inte rosenkransen eller drar på pilgrimsfärd. I stället läser de skillingtryck på krogen och bevistar offentliga avrättningar, och åtminstone vissa av lagens offer betraktas inte med fasa utan med en tvetydig beundran. Lagen kan understryka vilka gränser härskarna sätter för beteendet. På 1700-talet går den dock inte in i stugorna, nämns inte i husmoderns böner, pryder inte eldstaden med fromma bilder och presenterar ingen livssyn.

Därav en typisk paradox för detta sekel: en *rebellisk* traditionell kultur. Det är långt ifrån sällan som plebejernas kultur i de gamla sedernas namn bjuder motstånd mot de ekonomiska innovationer och rationaliseringar som härskarna eller företagen vill driva igenom, som skiften, arbetsdisciplin eller en fri spannmålsmarknad. Innovationer märks mest på samhällets toppnivå, men eftersom innovationerna inte är någon normlös och neutral teknologisk/sociologisk process (”modernisering”, ”rationalisering”) utan en *kapitalistisk* innovationsprocess, upplevs den oftast av plebejerna som att de utsugs, eller berövas gamla rättigheter, eller får gamla kära arbets- och fritidsvanor uppbrutna. Därför är den plebejiska kulturen rebellisk, men i form av försvar av gamla seder. De seder som försvaras är folkets egna, och vissa av dem grundas faktiskt i praktiken på ganska sentida nyvinningar, men när folket vill legitimera sin protest återgår de ofta till de paternalistiska reglerna från ett mer auktoritärt

* Folkligt upptåg med musik, sång och buller. Förekom ofta som protest mot någon av massan ansedd misshaglig person, som bröt mot de sociala eller moraliska konventionerna. Denne kunde då få höra sådan ”rough music” (eller ”katzenjammer” med en tysk term) utanför sitt fönster (jämför hartsfiol!). Thompson har behandlat företeelsen i uppsatsen ”Rough Music. Le Charivari Anglais”, *Annales E.S.C.* 1972:2. (Red. anm.)

⁴¹ Se min ”Rough music: le charivari anglais”, *Annales E. S. C.*, 27e Année, II (1972); och mina ytterligare kommentarer i *Proceedings of the Conference on ”Le charivari” under the auspices of the École des Hautes Études en Sciences Sociales (VIe section)*, in Paris 25-7 April 1977.

samhälle, och väljer där de delar som är mest ägnade att försvara deras nuvarande intressen. Deltagarna i matupplopp kan hänvisa till *Book of Orders* och till lagstiftning mot uppköp i spekulationsyfte m.m. Hantverkare kan hänvisa till vissa delar (exempelvis lärlingsreglerna) i Tudors *regulatory labour code*.⁴²

Denna kultur har naturligtvis även andra ”traditionella” drag. Ett drag som särskilt intresserar mig är den prioritet man inom vissa områden gav ”icke-ekonomiska” sanktioner, utbyten och motiv framför direkt monetära. Om och om igen när man undersöker beteendet på 1700-talet finner man det nödvändigt att ”dechiffrera”⁴³ detta beteende, och att avslöja oskrivna regler som inte liknar dem som den väntar sig som skriver ”arbetarrörelsens” historia.

I detta avseende delar man en del problem med de ”antropologiskt” orienterade historiker som ägnar sig åt 1500- och 1600-talen, exempelvis när man dechiffrerar *rough music*, hustruförsäljningen eller protestsymbolerna. I ett annat avseende är problemet annorlunda, och kanske akutare, ty den kapitalistiska logiken och det ”icke-ekonomiska” hävdvunna beteendet befinner sig i aktiv och medveten konflikt, bland annat i motståndet mot nya konsumtionsmönster (”behov”) eller i motståndet mot tidsdisciplin och tekniska innovationer eller arbetsrationalisering som hotar att förstöra gamla seder, och ibland den gamla kända organisationen av produktionsförhållanden och -roller. Vi kan alltså läsa 1700-talets sociala historia som en rad konfrontationer mellan en innovativ marknadsekonomi och plebejernas hävdvunna moraliska ekonomi.

Men om vi dechiffrerar beteende, följer då av detta att man bör gå ett steg längre och ur dessa fragmentariska oskrivna lagar försöka rekonstruera ett plebejiskt kognitivt system med dess egen ontologiska koherens och symbolstruktur? Här kanske de som forskar i 1600- och 1700-talets folkkultur ställs inför något annorlunda problem. Frågan har nyligen dryftats, i allmänna ordalag, mellan Hildred Geertz och Keith Thomas⁴⁴, och även om jag i detta meningsutbyte helhjärtat står på Thomas' sida, skulle jag inte med tanke på 1700-talet kunna svara med exakt samma ord. Där Geertz väntar sig något slags sammanhängande system bakom folkkulturens symbolik, måste jag hålla med Thomas att ”den oerhörda variationsrikedomen – kronologisk, social och regional – i ett så mångskiftande samhälle som 1600-talets England” (och i än högre grad 1700-talets) inte tillåter sådana förväntningar. (Varje gång jag i denna uppsats har talat om den plebejiska kulturen har jag varit bara alltför medveten om variationer och undantag.) An mer måste jag hålla med Thomas' invändningar mot Geertz' ”enkla åtskillnad

⁴² Så sent som 1811 började avancerade fackföreningsmän i London, när de hänvisade till lärlingsparagraferna i *Statute of Artificers* (”Verkstadsarbetare! Skydda era rättigheter mot laglösa inkräktare!!!), med ett ”Ode till drottning Elisabets minne”:

Her memory still is dear to journeymen,
For shelter'd by her laws, now they resist
Infringements, which would else persist.
Tyrannic masters, innovating fools
Are check'd, and bounded by her glorious rules.
Of workmen's rights, she's still a guarantee...

(Hennes minne är ännu kärt för gesäller, / ty skyddade av hennes lagar bjuder de nu motstånd / mot intrång som annars skulle fortsätta envist. / Tyranniska herrar och nyhetsgalna idioter / tyglas och binds av hennes ärorika regler. / För arbetarnas rättigheter är hon ännu garanti...)

Report of the Trial of Alexander Wadsworth against Peter Laurie, den 28 maj 1811: Columbia University Library, Seligman Collection, Place pamphlets, vol. XII.

⁴³ Jag hoppas att jag inte genast placeras i den ena eller andra semiotiska skolan därför att jag talar om att ”dechiffrera”. Vad jag menar bör framgå av de närmaste sidorna: det räcker inte att bara *beskriva* folkliga, symboliska protester (att bränna bilder, att bära eklöv, att hänga kragstövlar). Man måste också förstå innebörden i dessa symboler med hänsyn tagen till ett vidare symboliskt universum, och på så sätt kunna placera deras styrka både som hån mot härskarnas hegemoni och som uttryck för massans förväntningar. Se William R. Reddys tankeväckande artikel ”The textile trade and the language of the crowd at Rouen, 1752-1871”, *Past and Present*, LXXIV (februari 1977).

⁴⁴ *Journal of Interdisciplinary History*, VI, I (1975).

mellan läskunniga och analfabeter”. Varje sådan åtskillnad är suddig under hela 1700-talet. Analfabeterna hör de skrivna verken läsas högt på krogen och kan acceptera vissa kategorier från den skriftliga kulturen, medan många läskunniga använder sin mycket begränsade läskunnighet enbart till fakturor och bokföring, medan deras ”vishet” och seder fortfarande överförs inom en skriftlös, muntlig kultur. De senaste sjuttio-åttio åren har folkmusikens kännare tvistat bittert om renheten, äktheten, det regionala ursprunget och spridningsmedlen hos sitt material, och växelverkan mellan de överklassiga, kommersiella och plebejiska musikkulturerna. Varje försök att skilja mellan skriftkultur och skriftlös kultur möter ännu större svårigheter.

Däremot är Thomas och jag inte ense i fråga om i vilken utsträckning folkliga former, ritual, symboler och vidskepelser lever kvar som ”ointegrerade kvarlevor av äldre tankemönster”, som även om man ser dem som en helhet inte bildar ”en enhetlig lagsamling utan en blandning av kulturspillror från många olika sätt att tänka – kristna och hedniska, germanska och klassiska; och det skulle vara absurt att påstå att alla dessa hopradsade element kommit att bilda ett nytt och sammanhängande system”.⁴⁵ Jag har redan skrivit en kritik av Thomas' hänvisningar till ”folklig okunnighet”, och Thomas har skrivit en kort replik⁴⁶, och utan tvivel kan frågan dryftas grundligare i framtiden; men kanske ligger skillnaden i att vi diskuterar olika sekel med deras olika sociala förutsättningar, samt de olika källmaterial som används. Om vi ser på ”magi”, astrologi och kloka gubbar kan vi finna stöd för Thomas' slutsatser. Om vi i stället betraktar *skimmingtons*, övergångsriter eller 1700-talets typiska upplopps- och protestformer kan vi finna stöd för mina.

Jag anser att 1700-talsmaterialen tyder på en något mer sammanhängande inre symbolvärld och därmed relaterad praktik än Thomas tillerkänner 1600-talet. Denna koherens (och här väntar jag mig att vissa antropologer med avsmak lägger ifrån sig uppsatsen) uppstår dock inte så mycket ur en inneboende kognitiv struktur som ur det särskilda kraftfält och ur de särskilda sociologiska motsättningar som utmärkte 1700-talets samhälle. För att säga det rent ut: de åtskilda och fragmentariska elementen av äldre tankemönster integrerades genom *klassen*. I vissa fall har detta ingen som helst politisk eller social betydelse, utöver ett elementärt behov av motdefinitioner inom en antitetisk kultur. Den skeptiska inställningen till prästens predikningar, blandningen av faktisk materialism och kvardröjande vidskeplighet hos de fattiga, håller man fast vid med ett särskilt självförtroende därför att dessa attityder rymms inom en vidare, hårdig kultur. Detta självförtroende slår en om och om igen. ”Gud välsigne ers högvördighet”, utbrast en invånare i Sydvästengland långt in på 1800-talet när en folkloresamlare frågade honom om ett fall av hustruförsäljning, ”ni kan fråga vem som helst om det inte är ett gott, sunt och kristligt äktenskap, och få till svar att det är det.”⁴⁷ ”Gud välsigne ers högvördighet” klingar nedlåtande. ”Vem som helst” vet vad som galler – utom förstås prästen och godsägaren och deras bildade barn. ”Vem som helst” vet bättre än prästen själv vad som är ”kristligt”. I andra fall tar sig assimileringen av äldre fragment i den plebejiska medvetenheten eller till och med i den plebejiska protestarsenalen mycket klara uttryck. Från häx- och kättarbålen lånar plebejerna den symboliska bränningen av sina fienders avbilder. ”Gamla profetior”, exempelvis Merlins, kom att ingå i Londons protestrepertoar och dök upp i pamflettform under agitationen kring stängningen av Richmond Park, i skillingtryck och satirer på Wilkes' tid.*

⁴⁵ Keith Thomas: *Religion and the Decline of Magic* (1971), s. 627-628.

⁴⁶ ”Anthropology and the discipline of historical context”, *Midland History*, I, 3 (våren 1972); *Journal of Interdisciplinary History*, VI, I (1975), s. 104-105, i synnerhet not 31.

⁴⁷ S. Baring-Gould: *Devonshire Characters and Strange Events* (1908), s. 59.

* John Wilkes (1727-1797), folktalare och agitator, förkämpe för demokratiska fri- och rättigheter. Han blev två gånger utesluten ur parlamentet (1764 och 1769) och arresterades flera gånger. Under flera år levde han som landsflyktig i Frankrike. En folklig organisation, ”The Society of the Supporters of the Bill of Rights”, arbetade för att få honom återinvald i parlamentet, och när det lyckades 1774 innebar det en stor folklig seger. (Red. anm.)

Det är i själva klassen, i på sätt och vis en *ny* uppsättning kategorier, snarare än i äldre tankemönster, som vi kan finna den plebejiska kulturens formgivande kunskapsstoff. Kanske var det faktiskt nödvändigt att man tankemässigt kunde uppfatta ”klassen” innan den kunde ta sig uttryck i verkliga institutioner. ”Klass” var naturligtvis också i högsta grad närvarande i härskarnas medvetande, och präglade deras institutioner och de rättsliga ritualerna. I allt detta framgår klart att adeln och plebejerna hade olika syn på det ”goda” i livet. Detta ger oss osedvanliga problem med bevisföringen. Allt som vidarebefordrats till oss via högreståndskulturen måste granskas upp och ned. Det som den paternalistiske prästen från sitt håll ser som ”folklig okunnighet” kan vi inte acceptera som sådan utan noggrann undersökning. Ta till exempel fallet med upploppen om äganderätten till liken efter de hängda i Tyburn, som Peter Linebaugh (anser jag) har dechiffrerat i *Albion's Fatal tree*: det var utan tvivel ”okunnigt” av upploppsmannen att sätta livet på spel för att hans arbetskamrat inte skulle fylla den högst rationella och nyttiga funktionen att bli dissekerad, men vi kan inte framställa upploppsmannen som en arkaisk gestalt med ”spillror” från äldre tankemönster, och sedan vifta bort frågan med hänvisning till vidskepelse kring döden och *les rois thaumaturges*. Linebaugh visar oss att upploppsmannen drivs av solidaritet med den som lider, respekt för dennes anhöriga och föreställningar om respekt för den dödes integritet och för det begravningsritual som ingår i en tro kring döden som är mycket spridd i samhället. Denna tro överlever kraftfullt långt in på 1800-talet, som man kan se på de våldsamma och nästan hysteriska upploppen i flera städer mot liktjuvar och -försäljning.⁴⁸ De oskrivna lagar som präglade dessa upplopp, vare sig i Tyburn 1731 eller i Manchester 1832, kan inte förstås enbart utifrån föreställningar kring döden och hur man bör uppträda i dess närhet. De rymmer också klassolidaritet, och fientlighet mot grymma lagar och saluförandet av mänskliga värden. Inte heller är det, på 1700-talet, bara ett tabu som hotas. När det gällde att dissekera lik eller att hänga upp dem i kedjor, bröt eller exploaterade den ena klassen avsiktligt och som terrorhandling den andra klassens tabun.

Det är alltså inom detta klasskraftfält som spillrorna efter äldre mönster åter upplivas och integreras. På sätt och vis är den plebejiska kulturen folkets egen. Den är ett försvar mot adelns och prästernas intrång. Den konsoliderar de seder som tjänar deras egna intressen. Krogarna är deras egna, marknaderna är deras egna, *rough music* är ett av deras egna medel att reglera sig själva. Denna kultur är dock inte vilken ”traditionell” kultur som helst, utan en ganska särpräglad sådan. Den är till exempel inte fatalistisk. Den erbjuder inte tröst och försvar i ett liv som är helt predestinerat. Den är snarare en ”låt-gå-kultur”, inte bara i den uppenbara betydelsen att fler människor är rörliga, går till sjöss, drar ut i krig, upplever landsvägens faror och äventyr. I mer stabila miljöer – i industrins och den fria arbetskraftens växande områden – får själva livet ett förlopp vars risker inte kan förutses och undvikas. Fluktuationer i dödlighetsfrekvensen, eller prisnivån, eller anställningsnivån, upplevs som en yttre slump bortom all kontroll. Den höga spädbarnsdödligheten omöjliggör all familjeplanering. I allmänhet planerar den breda massan inte mycket för framtiden. De gör inte karriär. De ser inte sina liv framför sig i en viss gestalt. De sparar inte tillfälligt höga inkomster, eller planerar att köpa småhus, eller tänker någon enda gång på ”semester”. (En ung man, som visste detta om sin kultur, kanske en gång i livet drog på luffen för att ”se världen”.) Alltså utnyttjade man tillfällena och erfarenheter när man hade chansen, utan någon större tanke på konsekvenserna, precis som folkmassan driver igenom sin makt i ögonblick av upprorisk direkt aktion, och vet att dess triumf bara kommer att vara en dag eller möjligen en vecka.

Denna plebejiska kultur tvingas nämligen i sista hand att hålla sig inom de gränser som adeln drar upp. Plebejerna är hela tiden medvetna om dessa gränser, om ömsesidigheten mellan

⁴⁸ Peter Linebaugh: ”The Tyburn Riot against the surgeons”, i Douglas Hay m.fl.: *Albion's Fatal Tree* (1975); Ruth Richardson: ”A dissection of the Anatomy Act”, *Studies in Labour History*, I (Brighton 1976).

adeln och massan⁴⁹, och håller utkik efter allt de kan utnyttja till sin egen fördel. Plebejerna tar också för eget bruk över en del av adelns retorik, ty detta är än en gång det århundrade då den ”fria” arbetskraften rycker fram. ”Gammal” och ”god” sed var ofta ganska ny, och det typiska för det industriella systemet var att på många arbetsområden arbetarna (om man slår ihop lägre förmän, gesäller och deras familjer) fortfarande i någon mån kontrollerade sina egna omedelbara arbetsförhållanden och -metoder, samtidigt som de hade mycket liten kontroll över marknaden för sina produkter eller över priserna på råvaror och mat. Detta förklarar en del av industriförhållandenas och protesternas struktur, och en del av kulturens kvarlevor, dess sammanhållning och oavhängighet.⁵⁰ Det förklarar också mycket av medvetenheten hos den ”friborne engelsmannen”, som tog till sig en del av sina härskares konstitutionella retorik, och envist försvarade sina lagliga rättigheter och sin rätt att protestera våldsamt mot militär, tvångsvärvare eller polis, förutom sin rätt till vitt bröd och billigt öl. Plebejerna var medvetna om att en härskarklass, som byggde sina legitimitetsanspråk på lagar och förordningar, inte hade någon större myndighet att sätta sig över deras egna seder och rättigheter.

Ömsesidigheten i dessa relationer understryks i de symboliska uttrycken för hegemoni och protest på 1700-talet. Det är därför jag i min tidigare uppsats har ägnat så mycken uppmärksamhet åt teateridén. Naturligtvis har varje samhälle sitt eget slags teater. Mycket av det politiska livet i våra egna samhällen kan bara förstås som en kamp om symbolisk makt.⁵¹ Jag säger dock inte bara att 1700-talets ”symboliska” strider var säregna för detta sekel och att detta kräver ytterligare studium. Jag anser att symboliken under detta sekel hade en särskild betydelse, på grund av andra kontrollorgans svaghet. Kyrkans auktoritet höll på att försvinna, och skolornas och massmedias auktoritet hade ännu inte kommit. Adeln hade huvudsakligen tre kontrollverktyg: ett system för inflytande och befordran som knappast gynnade de fattiga, lagens skräck och majestät samt hegemonins symboler. Detta innebar ibland en ömtålig social jämvikt, där härskarna tvingades till eftergifter. Därför kan kampen om symbolisk makt ses inte som ett sätt att gestalta bakomliggande ”verkliga” strider, utan som en i sig högst verklig strid. De plebejiska protesterna hade ibland inget annat syfte än att utmana adelns hegemoni, klä av makten dess mystiska symboler eller bara häda. Kampen gick ut på att få motparten att tappa ansiktet, men kampens utgång kunde få påtagliga konsekvenser – i sättet att tillämpa fattiglagstiftningen, i de åtgärder adeln fann nödvändiga när priserna gick upp, om Wilkes' skulle hållas fången eller släppas.

Vi måste åtminstone när vi diskuterar 1700-talet ägna lika stor uppmärksamhet åt de symboliska striderna på gatorna som åt voteringarna i Underhuset. Dessa strider bryter ut på många egendomliga sätt och platser. Ibland använde man sig skämtsamt av jakobitiska eller antihannoverianska symboler för att reta adeln. Doktor Stratford skrev från Berhshire 1718:

Bondtölparna här i landet är mycket uppslupna och oförskämda. Några ärliga domare träffades för att fira kröningsdagen i Wattleton, och framemot kvällen, när de blivit på gott humör, ville de tända ett bål. Några bondlurkar tog då en väldig rova och stack tre ljus i den alldeles ovanför Chetwynds hus... De kom och sade åt domarna att en flammande stjärna hade visat sig över herr Chetwynds hus för att ära kung Georgs kröningsdag. Domarna var kloka nog att rida dit för att se på undret, och de blev inte litet besvikna när de fann att deras stjärna var en rova.⁵²

Rovan var naturligtvis den särskilda symbol för Georg I som den jakobitiska folkmassan valde när den var på gott humör. När den var på dåligt humör var han en hanrej till kung, och

⁴⁹ Jämför Genovese: *Roll, Jordan, Roll*, s. 91: ”Slavarna accepterade ömsesidighetsdoktrinen, men med en djupgående skillnad. Till idén om ömsesidiga plikter lade de läran om ömsesidiga rättigheter.”

⁵⁰ Här stöder jag Gerald M. Siders resonemang ”Christmas mumming and the New Year in Outport Newfoundland”, *Past and Present* (maj 1976).

⁵¹ Se Conor Cruise O'Brien: ”Politics as drama as politics”, i *Power and Consciousness* (New York 1969).

⁵² Hist. MSS Comm., *Portland MSS*, VII, s. 245-246.

då byttes rovan ut mot ett par horn. Andra symboliska konfrontationer under dessa år kunde dock bli oerhört ilska. I en by i Somerset 1724 uppstod konfrontation (en av många liknande) kring resandet av en majstång. En av ortens markägare och domare tycks ha tagit ned ”den gamla majstången”, nyklädd med blommor och kransar, och sedan ha sänt två män till tukthuset med uppdrag att fälla en alm som skulle användas till en ny stång. Reaktionen blev att hans äppel- och körsbärsträd höggs ned, en ox dödades och hundar förgiftades. När fångarna släpptes ut restes stången igen och *may day* firades med ”upproriska” visor och hånfulla smädelser mot domaren. Bland dem som klädde majstången befann sig två grov- arbetare, en mältare, en snickare, en grovsmed, en linnevävare, en slaktare, en mjölnare, en värdshusvärd, en stalldräng och två ståndspersoner.⁵³

När vi passerar seklets mitt försvinner den jakobitiska symboliken, och med denna den enstaka förnäme överträdaren (som kanske verkade för sina egna intressen med folkmassan som täckmantel).⁵⁴ Den folkliga protestsymboliken efter 1760 utmanar ibland makten mycket direkt. Den togs heller inte i bruk utan beräkning eller noggrann planering. I den stora sjömansstrejken på Themsen 1768, då några tusen tågade mot parlamentet, kan vi se att detta skedde tack vare ett dokument som lyckligt nog bevarats.⁵⁵ När strejken nått sin höjdpunkt (den 7 maj 1768), och sjömännen inte fick någon uppgörelse, gick några av deras ledare till en pub intill hamnen och bad värden skriva med god handstil ett välformulerat upprop som de tänkte anslå på alla kajer och flodtrappor. Pubvärden läste deras papper och fann ”många landsförrädiska och upproriska uttryck” och längst ned ”No W-, No K-” (Ingen Wilkes, ingen kung). Enligt egen uppgift kom värden med invändningar:

Värden: ”Jag ber er mina herrar, ni talar väl inte om tvång eller om att göra er skyldiga till minsta oegentlighet?”

Sjömännen: ”Vad menar ni? Om vi inte snart får gottgörelse finns skepp och stora kanoner till hands som vi använder om det behövs för att få gottgörelse, dessutom är vi beslutna att riva masterna på varje skepp på floden och sedan bjuda er och gamla England farväl och segla till något annat land...”

Sjömännen ägnade sig här bara åt samma spel som parlamentet med sin upprepade lagstiftning mot grövre brott som var betydligt större våld än nöden krävde. Båda parter skällde värre än de bet. Besvikna på pubvärden tog sjömännen sitt papper till en skollärare som åtog sig sådana kontorssysslor. Även han hakade upp sig på sista raden – till höger ”Seamen”, till vänster ”No W-, No K-”. Läraren hade större respekt för sitt eget skinn än för upphovsmannen till ett sådant papper. Enligt hans egen redogörelse utspann sig sedan följande dialog, fast den inte verkar särskilt sannolik på Shadwelltrappan:

Sjömännen: ”Ni är inte sjömännens vän.”

Läraren: ”Mina herrar, jag är er vän i så hög grad att jag inte på något sätt skulle vilja hjälpa er att skada er själva genom att kalla er förrädare mot vår högt fruktade konung och uppviglare bland era

⁵³ P.R.O., K.B. 2 (1), Affidavits, Easter 10 G I, beträffande Henstridge i Somerset 1724. Vid Georgs trontillträde klädde de ofrälse i Bedford majstången ”i sorgdräkt”, och en officer högg ned den. I augusti 1725 blev det slagsmål om en majstång i Barford i Wiltshire mellan invånarna och en ståndsperson som misstänkte att stången hade stulits i hans skog (vilket var mycket troligt). Ståndspersonen uppbadade en polisstyrka till sin hjälp, men invånarna vann. Beträffande Bedford: *An Account of the Riots, Tumults and other Treasonable Practices since His Majesty's Accession to the Throne* (1715), s. 12; beträffande Barford: *Mist's Weekly Journal*, den 28 augusti 1725.

⁵⁴ Som majstångsepisoderna påminner oss om, förblir dock den paternalistiska tory-traditionen, som ser tillbaka till Stuarts ”Book of Sports” och som ger beskydd eller varmt understöder folkliga nöjen, ytterst kraftfull ännu in på 1800-talet. Detta ämne är för stort för att kunna behandlas i den här uppsatsen, men se R. W. Malcolmson: *Popular Recreations in English Society, 1700-1850* (Cambridge 1973).

⁵⁵ William L. Clement Library, Ann Arbor, Michigan: *Shelburne Papers*, vol. 133: ”Memorials of Dialogues betwixt several Seamen, a certain Victualler, & a S-I Master in the late Riot”. Jag är tacksam mot bibliotekarien och hans personal för tillstånd att titta i dessa papper och citera dem.

medundersåtar, och detta uppfattar jag allra ödmjukast som innehållet i ert paper...”

Sjömännen: ”De flesta av oss har satt sina liv på spel för att försvara hans majestäts person, krona och värdighet och vårt fosterland och vi har alltid anfallit fienden med mod och beslutsamhet och varit segerrika. Men sedan krigsslutet har vi sjömän åsidosatts och våra löner sänkts så lågt och priserna gått upp så högt att vi inte längre har råd med livets nödortf åt oss själva och våra familjer, och för att säga er som det är, om våra klagomål inte snabbt blir gottgjorda finns skepp och stora kanoner nog i Deptford och Woolwich. Vi skall röra upp mer damm än Londonborna någonsin har sett förut, så när vi har givit köpmännen en *coupe de grease* (sic!) seglar vi till Frankrike där vi kan vara säkra på att bli hjärtligt mottagna.”

Än en gång blev sjömännen besvikna. De lämnade scenen med repliken: ”Tror du att en sådan skara brittiska sjömän låter sig styras av en gammal möjlig lärare?” Någonstans fick de tag på en skrivare, men inte ens han åtog sig hela uppdraget. Nästa morgon anslogs upproret i vederbörlig ordning på flodtrapporna. Sista raden löd till höger ”Seamen” och till vänster – ”Liberty & Wilkes for ever!” (”Frihet & Wilkes för evigt!”)

Poängen i denna anekdot är att sjömännens ledare när strejkrörelsen var som intensivast ägnade flera timmar åt att gå runt från den ene till den andre, på jakt efter en skrivare som var villig att skriva ned den största skymf mot makten de kunde tänka sig: ”Ingen kung!” Sjömännen kanske inte var medvetna republikaner, men detta var det grävsta kraftuttryck de kunde tänka sig, och om det hade sett ut som om några tusen brittiska sailors stod bakom det skulle det verkligen ha fått effekt.⁵⁶

Denna symboliska kamp får sin betydelse bara inom en viss jämvikt av sociala relationer. Den plebejiska kulturen kan inte analyseras oberoende av denna jämvikt. Dess definitioner är till viss del motsatta finkulturens definitioner. Det jag försökt visa, kanske litet tjatigt, är att varje element i detta samhälle, om man tar dem vart och ett för sig, kan ha haft före- och efterträdare, men att alla elementen tillsammans bildar en summa som är större än summan av delarna. Den är ett strukturerat system av relationer där staten, lagen, den frihetliga ideologin samt massans utbrott och direkta aktion spelar roller som är inneboende i detta system, och inom gränser som detta system stakat ut och som samtidigt är gränserna för det politiskt ”möjliga”, och i anmärkningsvärt hög grad också för det intellektuellt och kulturellt ”möjliga”. När folkmassan var som mest avancerad kunde den ändå sällan överskrida den radikala whigtraditionens frihetliga retorik. Skalderna kunde inte höja sig över den humane och generöse paternalistens känslighet.⁵⁷ De rasande anonyma breven som väller upp från samhällets lägre nivåer hädar adelns hegemoni, men ger ingen strategi för hur den skall avskaffas.

⁵⁶ Frågan i vilken utsträckning uttryckligt antimonarkistiska och republikanska idéer var spridda bland gemene man, i synnerhet under det oroliga 1760-talet, brukar utan att närmare undersökas viftas bort med ett enkelt nej. George Rudés oerhört värdefulla verk om folkmassan i London ger i stort sett uttryck åt en metodisk skepsis mot ”ideella” politiska motiv. I en annan källa har han till exempel stött på ryktet att demonstranterna använt slagordet ”Ingen Wilkes, ingen kung!” men avvisat det som ett löst rykte. Se G. Rudé: *Wilkes and Liberty* (Osford 1962), s. 50; Brewer: anförnt arbete, s. 190; W. J. Shelton: *English Hunger and Industrial Disorders* (1973), s. 188 och 190. Å andra sidan har vi J. H. Plumbs eftertryckliga varning: ”Jag anser att historiker aldrig tillräckligt mycket betonar hur spridda bittert antimonarkistiska och prorepublikanska känslor var på 1760- och 1770-talen.” (”Political man”, anförnt arbete, s. 15.) Vi lär inte få reda på sanningen genom skriftliga källor som granskats av myndigheterna. Det finns tillfällen under dessa år då man får intrycket att en stor del av engelska folket var mer beredd än amerikanerna att bryta med kronan, men de hade oturen att inte skyddas mot den av Atlanten. 1775 lyckades det några gynnsamt placerade hantverkare att bryta mer direkt, och amerikanska agenter (förklädda till kvinnor) var fullt upptagna med att rekrytera mer än en skeppslast skeppsbyggare från Woolwich. (William L. Clement Library: *Wedderburn Papers*, II, J. Pownall to Alexander Wedderburn, 23 August 1775.)

⁵⁷ Jag tvivlar inte på att det fanns en äkta och betydande paternalistisk tradition hos adeln och de fria yrkena, men det är en annan sak. Det jag gör här är att definiera paternalismens gränser, och att lägga fram invändningar mot föreställningen att 1700-talets sociala (eller klassmässiga) relationer förmedlades av paternalismen, på dess egna villkor.

På sätt och vis är detta en ganska försiktig slutsats, för jag godkänner 1700-talssamhällets retoriska bild av sig själv – att uppgörelsen av år 1688* avgjorde dess form och dess typiska relationer. Om man utgår från att denna uppgörelse avgjorde styrelseskicket för ett agrart borgerskap⁵⁸, så verkar det som om det var denna form av statsmakt lika mycket som produktionsförhållandenas form som avgjorde de närmaste hundra årens politiska och kulturella uttryck. I själva verket var denna stat, hur svag den än var i sina byråkratiska och rationaliserande funktioner, oerhört stark och effektiv som hjälpverktyg för produktionen – genom att öppna nya vägar för den kommersiella imperialismen, genom att tvinga fram skiften på landsbygden och genom att underlätta kapitalets anhopning och rörelse, både genom sina bank- och fondfunktioner och, för att tala klarspråk, genom sina egna ämbetsmäns parasitism. Det är denna specifika kombination av svaghet och styrka som ger det särskilda ”sken” som seklets alla färger måste ses igenom, som tilldelade domarna deras roller, som nödvändiggjorde den kulturella hegemonins teater och de paternalistiska och frihetliga skrifterna, som gav folkmassan dess tillfälle att protestera och utöva påtryckningar, som dikterade villkoren för ”förhandlingar” mellan myndigheter och plebejer och som utstakade de gränser som inga förhandlingar kunde överskrida.

Slutligen: i vilken utsträckning och i vilken mening använder jag mig av uttrycket ”kulturell hegemoni”? Den frågan kan besvaras antingen på en praktisk eller teoretisk nivå. På en praktisk nivå är det uppenbart att adelns hegemoni över landets politiska liv upprätthölls effektivt fram till 1790-talet.⁵⁹ Varken hädelser eller sporadiska mordbränder ifrågasätter detta. Dessa fall är inte avsedda att avskaffa adelns makt, bara att straffa dess maktmissbruk. Gränserna för det som var politiskt möjligt (fram till Franska Revolutionen) fick sitt yttre uttryck i konstitutionella former, och sitt inre, inom mänskligt medvetande, i form av tabun, begränsade förväntningar och val av traditionella protestformer som ofta syftade till att påminna adeln om deras paternalistiska plikter.

Det är dock nödvändigt att också säga vad denna hegemoni *inte* innebär. Den innebär inte att de fattiga på något sätt accepterar adelns paternalism på dess egna villkor, utifrån adelns hävdvunna bild av sig själv. De fattiga kanske var villiga att visa adeln sin vördnad, men bara till ett visst pris, och det priset var inte så litet. Dessutom var vördnadsbevisningarna ofta helt illusionslösa. Från de fattigas synpunkt bestod de av hälften ren självbevarelsedrift och hälften beräkning för att utvinna så mycket man kunde. De fattiga tvingade helt enkelt de rika att ta

* Vid ”Den ärorika revolutionen” 1688 störtades Jakob II och huset Hannover inledde sin regentperiod. ”Revolutionen” innebar upprättandet av en brittisk parlamentarism. Uppgörelsen mellan kronan och parlamentet gick ut på att inga lagar fick stiftas utan parlamentets samtycke. (Red. anm.)

⁵⁸ Professor J. H. Hexter blev förvånad när jag uttalade denna olämpliga kombination (”agrart borgerskap”) vid Davis Centres seminarium i Princeton 1976. Perry Anderson blev också förvånad tio år tidigare: ”Socialism and pseudo-empiricism”, *New Left Review*, XXXV (januari-februari 1966), s. 8: ”Ett borgerskap, om denna term skall betyda något, är en stadsbaserad klass. Det är vad ordet betyder.” Se även (med samma ståndpunkt som jag) Genovese: *The World the Slaveholders Made*, 249; och en klok anmärkning av Richard Johnson: *Working Poppers in Cultural Studies IX* (Birmingham, våren 1976). Min upprepning av detta (ganska konventionella) marxistiska resonemang gjordes i ”The peculiarities of the English”, *Socialist Register* (1965), i synnerhet s. 318. Här betonar jag inte bara den agrara kapitalismens ekonomiska logik, utan den specifika blandningen av stad och land i 1700-talsadelns livsstil: hälsobrunnarna, London- eller stadssäsongen, de speciella riterna vid stadsresor, i utbildningen eller på de olika äktenskapsmarknaderna, och andra specifika attribut hos en blandad lant- och stadskultur. De ekonomiska argumenten (redan kunnigt framlagda av Dobb) har stärkts av Brenner: anført arbete, i synnerhet s. 62-68. Ytterligare material om adelns stadsresurser finns i Peter Borsay: ”The English urban renaissance: the development of provincial urban culture, c. 1680 – c. 1760”, *Social History*, V (maj 1977).

⁵⁹ Jag säger detta trots de frågor som togs upp i not 54 ovan. Om republikanska känslor hade blivit en verksam kraft, tror jag att detta på det första stadiet bara skulle ha varit möjligt under ledning av adliga republikaner. Jag välkomnar i högsta grad John Brewers friska syn på den wilkeska oppositionens ritual och symbolik – Brewer: anført arbete, i synnerhet s. 181-191. Om Wilkes spelade rollen som folkmassans narr, förblev han dock ständigt en narr av börd. Denna uppsats handlar huvudsakligen om den ”självaktiverande” plebejiska massan, och (en allvarlig svaghet) jag har blivit tvungen att bortse från den regeringsvänliga eller adligt manipulerade massan.

på sig en del av paternalismens plikter och funktioner, precis lika mycket som de i sin tur tvingades visa vördnad. Båda parter tvingades att hålla sig inom ett gemensamt kraftfält.

För det andra måste vi än en gång komma ihåg det oerhörda avståndet mellan finkultur och folkkultur, och vitaliteten hos den sistnämndas autentiska självverksamhet. Hur än denna hegemoni såg ut omslöt den inte de fattigas liv och hindrade dem inte från att försvara sitt eget sätt att arbeta och tillbringa fritiden, att utforma sina egna ritualer, sina egna uppgörelser och sin egen livssyn. Vi bör därför ta varning och inte driva hegemonitanken för långt eller föra in den på felaktiga områden.⁶⁰ Denna hegemoni kanske definierade de yttre gränserna för vad som var politiskt och socialt genomförbart. Den kanske också därigenom påverkade formerna för den sociala praktiken. Den gav själva arkitekturen för en struktur av dominans- och underordningsrelationer. Men inom dessa arkitektoniska ramar kunde många olika scener och dramer utspelas.

Till slut kunde en oberoende plebejisk kultur som var så hårdig som denna till och med ha närt alternativa förväntningar och utmanat denna hegemoni. Så tolkar jag visserligen inte händelseutvecklingen, ty när den ideologiska brytningen med paternalismen kom på 1790-talet började den inte så mycket i den plebejiska kulturen som i den avvikande medelklassens intellektuella kultur, och därifrån spreds den till städernas hantverkare.⁶¹ Thomas Paines idéer som av dessa hantverkare fördes ut till en bredare plebejisk kultur slog genast rot där, och det skydd de fick av denna hårdiga och oberoende kultur kanske gjorde det möjligt för dem att blomstra och spridas tills de gav upphov till de stora och allt annat än underdåniga folkorligheterna efter kriget mot Frankrike.

Teoretiskt säger jag detta: Hegemonibegreppet är oerhört värdefullt, och utan det skulle vi ha svårt att förstå hur 1700-talets sociala förhållanden var strukturerade. Men fast en sådan kulturell hegemoni kan utstaka gränserna för det möjliga, och hämma tillväxten av alternativa horisonter och förväntningar, är denna process absolut inte automatisk eller avgjord på förhand. En sådan hegemoni kan härskarna bara upprätthålla genom att ständigt öva sin skicklighet, spela teater och göra eftergifter. För det andra kan en sådan hegemoni, även där den drivs igenom framgångsrikt, inte skapa en allomfattande samhälls- och livssyn. Den innebär snarare skyggglappar som hindrar en att se åt vissa håll, men inte åt alla. Den kan samexistera (och gjorde det faktiskt i 1700-talets England) med en mycket vital och självaktiverande folkkultur, härledd ur folkets egna erfarenheter och resurser. Denna kultur, som på många punkter kan vara motståndskraftig mot alla former av yttre dominans, utmanar hela tiden de officiella beskrivningarna av verkligheten. När den skakas häftigt av erfarenheten och eggas av ”upproriska” propagandister, kan den kyrktrogna och rojalistiska folkmassan bli jakobitisk eller ludditisk, kan tsarens lojala flotta gå över till bolsjevikerna.

Alltså kan jag inte acceptera den syn som är så populär i vissa strukturalistiska och

⁶⁰ I en relevant kritik av vissa sätt att använda hegemonibegreppet anmärker R. J. Morris att det kan avse ”att det nästan är omöjligt för arbetarklassen, eller för organiserade delar av denna klass, att skapa radikala... idéer oberoende av den dominerande ideologin” och att man måste söka hjälp hos intellektuella för detta, medan det dominerande värdesystemet ses som ”en exogen variabel som alstrats utan medverkan” av underordnade grupper eller klasser (”Bargaining with hegemony”, *Bulletin of the Society for the Study of Labour History*, XXXV (hösten 1977), s. 62-63). Jämför även Genoveses skarpa gensvar på ett sådant förfarande: ”Hegemoni implicerar klasskamp. Ordet har ingen betydelse skilt från denna... Begreppet har ingenting gemensamt med en consensus-uppfattning. Den representerar dennas antites – ett sätt att definiera klasskampens historiska innehåll under tider av skenbart samhällslugn.” (Se *Radical History Review* (vintern 1976-1977), s. 98.) Jag är glad att detta har sagts.

⁶¹ Frågan om en underordnad klass kan eller inte kan utveckla en sammanhängande kritik av den dominerande ideologin – och en strategi som når utanför gränserna för dess hegemoni – anser jag är en *historisk* fråga (det vill säga en fråga på vilket det historiska materialet ger många olika svar, av vilka några är mycket nyanserade) och inte en fråga som kan lösas med uttalanden inom den ”teoretiska praktiken”. Man bör aldrig underskatta antalet ”organiska intellektuella” (i Gramscis betydelse) bland de brittiska hantverkarna och arbetarna 1790-1850.

marxistiska kretsar i Västeuropa, att hegemonin tvingar på de styrda – möjligen med undantag av de intellektuella – en allomfattande dominans som sträcker sig ända ned till botten av deras erfarenheter, och som redan när de föds präglar dem med en foglighet som de inte kan skaka av sig, och som deras erfarenhet inte kan rätta till. Detta kanske har hänt på vissa håll, men inte i England, inte på 1700-talet.

6

Den gamla modellen av paternalism och vördnad började försvagas redan före Franska Revolutionen, fast den tillfälligt återuppväcktes hos det tidiga nittioalets kyrktrogna och rojalistiska massor, i krigets militära uppvisningar och franskfientlighet. Gordon-upploppen* var den plebejiska toleransens höjdpunkt och apoteos. För härskarna var den en traumatisk upplevelse som satte sina spår redan i åttiotalets allt mer disciplinära ton. Vid det laget hade dock den ömsesidiga relationen mellan adel och plebejer varat i hundra år med övervikt för än den ena sidan, än den andra. Fast denna relation var grovt ojämlig behövde ändå adeln *något* slags stöd från de fattiga, och de fattiga kände att de behövdes. I hundra år var de fattiga inte enbart förlorare. De upprätthöll sin traditionella kultur. De lyckades delvis hejda den tidiga industrialismens arbetsdisciplin. De kanske vidgade fattiglagstiftningens omfattning. De tvingade fram välgörenhet som kan ha hindrat knappa år från att bli rena svältår. De åtnjöt friheten att dra omkring på gatorna och föra ett hiskligt liv, riva huset för misshagliga bagare eller frikyrkliga. De hade en allmänt orolig och ohyvlad läggning som förvånade utländska besökare, och som nästan fick dem själva att felaktigt tro att de var fria. 1790-talet krossade den illusionen, och efter de årens erfarenheter bröts det ömsesidiga förhållandet. I samma ögonblick miste också adeln sin självsäkra kulturella hegemoni. Det blev plötsligt uppenbart att världen trots allt inte överallt följde deras regler och lydde under deras makt. En människa var en människa, ingenting annat. Vi lämnar 1700-talets kraftfält och kommer in i en period där klassrelationernas och -ideologins struktur förändras. Det är för första gången möjligt att analysera den historiska processen utifrån 1800-talets klassbegrepp.

Lästips – mer av/om E P Thompson:

[Om Althussers kritik av franska kommunistpartiet](#) (ur en berömd uppgörelse med Althusser)

Lars Magnusson, [Om Edward Palmer Thompson](#)

* Upplopp, sannolikt manipulerat och framkallat av Lord George Gordon i London 1780 för politiska syften. Till en början hade det en anti-katolsk karaktär, men övergick sedan i en mer ”plebejisk” fas. (Red. anm.)